

حضرت حسن بخش شاہ جیلانی جو کلام

مؤلف: عارف المولیٰ

ہادی حسن بخش جیلانی اکیڈمی، دہلی

ڪتاب جا حق ۽ واسطا
هادي حسن بخش جيلاني اڪيڊميءَ وٽ محفوظ
اڪيڊميءَ جو ڪتاب نمبر - 1

ڪتاب جو نالو:	حضرت حسن بخش شاهه جيلاني جو ڪلام
مؤلف:	عارف الموليٰ
نئين ترتيب:	سيد امداد علي شاهه گل پير
موضوع:	شاعري
سال:	2012ع
چپائيندڙ:	هادي حسن بخش جيلاني اڪيڊمي
قيمت:	150 روپيا
ڪتاب ملڻ جو هنڌ:	هادي حسن بخش شاهه جيلاني اڪيڊمي ڳوٺ سبحان علي شاهه، پوسٽ آفيس، ڊنڙو تعلقو ٽنڊو آدم، ضلعو سانگهڙ
رابطي لاءِ:	سيد امداد علي شاهه 0301-3452819 سيد پرويز علي شاهه 0304-4081099 سيد سليم شاهه 0343-3833464 احسان لغاري 'جان' 0344-3092229

پبلشر نوت

مرشد حضرت حسن بخش شاه جيلاني جو شمار سنڌ جي اعليٰ پايي جي صوفي شاعرن ۾ ٿئي ٿو سندس ڪلام جيتوڻيڪ گهٽ دستياب ٿي سگهيو آهي، پر جيڪو به ملي سگهيو آهي، سو ”هين جي ڪاڻ“ کان گهٽ نه آهي. سندس ڪلام سائين شاهنواز شاهه ’عارف الموليٰ‘ ترتيب ڏنو ۽ سنڌي ادبي بورڊ پاران پهريون ڇاپو 1957ع ۽ ٻيو ڇاپو 1971ع ڌاري شايع ٿيو ان کان پوءِ هي رسالو ناياب ٿي ويو جنهن جي ڪوٽ گهڻي وقت کان وٺي محسوس ڪئي پئي وئي.

آئون جڏهن سنڌي ادبي بورڊ ۾ هئس، تڏهن مون ۽ منهنجي والد محترم خير محمد لغاري ڪوشش ڪئي ته هي رسالو ٻيهر ڇپجي. ان وقت جي سنڌي ادبي بورڊ جي سيڪريٽريءَ محترم اعجاز منگيءَ ۽ وائيس چيئرمئن سائين شيخ عزيز صاحب سان اسان مليا ۽ رسالي جي ڪمپوزنگ جو ڪم منظور ڪرايو سين، ان بعد رسالو ڪمپوز ڪري پروف پڙهي، ڪجهه نوان ڪلام شامل ڪري بورڊ ۾ جمع ڪرايو سين. ڪجهه وقت کانپوءِ محترم اعجاز منگي کي هٽايو ويو ۽ پروفيسر سيد زوار حسين نقويءَ بورڊ جون ٽيون سيڪريٽري ٿي آيو جنهن کي به رسالي جي ڇپائيءَ لاءِ ڪيترائي دفعا عرض ڪيو ويو. هڪ ڏينهن سائين پير خير شاهه جيلاني صاحب حيدرآباد آيل هو اسان گڏجي وڃي سرفراز راجڙ صاحب ۽ پوءِ پروفيسر سيد زوار حسين شاهه نقويءَ سان ملاقات ڪئي ۽ رسالي بابت عرض ڪيو. پر ڪو ڪڙتيل نه نڪتو. اهڙيءَ طرح سنڌي ادبي بورڊ جي چيئرمئن ۽ سينئر وزير تعليم جناب پير مظهر الحق ۽ جناب مخدوم جميل الزمان صاحب کي به خط لکي عرض ڪيو ويو هو پر ڪا مثبت موٽ نه ملي.

ڪجهه وقت اڳ هادي حسن بخش جيلاني اڪيڊميءَ جي چيئرمين سائين يار محمد شاهه ”عابد الموليٰ“، وائيس چيئرمين سيد امداد علي شاهه ’گل پير‘ ۽ اڪيڊميءَ جي معزز عهديدارن اهو فيصلو ڪيو ته هي رسالو اڪيڊميءَ طرفان شايع ڪرائجي. ان فيصلي کي عملي جامو پهرائيندي هيءَ رسالو اڪيڊميءَ پاران شايع ڪيو پيو وڃي. آئون ذاتي طور محترم فيض گهانگهري صاحب جو نهايت مشڪور آهيان، جنهن هن ڪتاب جي پروف پڙهڻ ۾ منهنجي مدد ڪئي.

احسان علي ’جان‘

(اعزازي) سيڪريٽري

هادي حسن بخش شاهه جيلاني اڪيڊمي

حيدرآباد

15_03_2012

مبارڪباد

تمام گهڻي خوشيءَ جي ڳالهه آهي جو هادي حسن بخش جيلاني اڪيڊميءَ طرفان، اسان هي رسالو شايع ڪري رهيا آهيون. سائين حضرت حسن بخش شاه جيلانيءَ جي ڪلام جي ڪوٽ اسان گهڻي وقت کان محسوس ڪري رهيا هئاسين، منهنجي خيال ۾ 70ع واري ڏهاڪي ۾ آخري پيروهي ڪلام شايع ٿيو هو ان کان پوءِ هي رسالو اڻ لپ ٿي ويو هو.

حضرت حسن بخش شاه جيلاني سنڌ جي نامور صوفي بزرگن ۾ شمار ٿئي ٿو توڙي جو سندس ڪلام تمام گهٽ دستياب ٿي سگهيو آهي، پر جيڪو به آهي موتين مالها آهي، جنهن تي تفصيلي بحث سائين عارف الموليٰ هن رسالي ۾ ڪري چڪو آهي، جنهن مان پڙهندڙ لاپ حاصل ڪري سگهندا.

”هادي حسن بخش جيلاني اڪيڊمي“ گذريل ٽن چئن سالن کان درگاه تي ادبي رنگ رچائڻ ۾ مصروف آهي ۽ ان لاءِ آئون سائين يار محمد شاه ’عابد الموليٰ‘ امداد علي شاه ’گل پير‘ ۽ بين سڀني دوستن جو شڪريو ادا ڪريان ٿو ۽ کين مبارڪباد پيش ڪريان ٿو ته سندن محنتن رنگ لاتو آهي جو هاڻي هي رسالو مريد ۽ عقيدتمند پڙهي سگهندا.

سيد نور محمد شاه جيلاني

گادي نشين

درگاه حضرت حسن بخش شاه جيلاني

ڊنٽرو شريف

عرض حال

بزرگ دوستو! اڄ جڏهن پنهنجي مرشد هادي حسن بخش شاھ جيلانيءَ بابت لکڻ جو شرف نصيب ٿي پيو ته دل خوشيءَ مان نچي ۽ ڪڏي پئي سندن بابت آئون ناچيز ڇا لکي سگهندس. بس جيئن سائينجن پاڻ فرمايو آهي ته:

دلئون دستگير کي ڪو سوالي ڪري سڏ،
گوهر ٿيندس گڏ، هڪل سان ”حسن بخش“ چئي.

بلڪل انهيءَ مصداق، گذريل ٽن چئن سالن کان دلي خواهش هئي ته سائينجن جو رسالو شايع ڪرائجي، جيڪا اڄ پوري پئي ٿئي.

ڪجهه سال اڳ جڏهن قبالا بابا سائين عارف الموليٰ جي وريسي ملهائڻ جي سلسلي ۾ معزز مهمان اديب ۽ شاعر سائين غلام رسول شاھ (تندو محمد خان) سان گڏ سائين امداد حسيني جن آيا ته مون کين عرض ڪيو ته ”سائين حسن بخش جي رسالي لاءِ سنڌي ادبي بورڊ ۾ ڪا اڳڀرائي ڪرايو.“ ان وقت پاڻ سنڌي ادبي بورڊ جا ميمبر به هيا، پاڻ هر ممڪن ڪوشش جو واعدو به ڪيائون وري ٻه سال اڳ ساڳئي وريسيءَ تي محترم سرفراز راجڙ صاحب به آيا، انهن به پنهنجي خطاب ۾ واعدو ڪيو ته سائينجن جو ڪلام شايع ڪرائڻ لاءِ سنڌي ادبي بورڊ وارن کي عرض ڪندا، پر ڪم چريوئي ڪون.

جڏهن اسان ”هادي حسن بخش جيلاني اڪيڊميءَ“ جو بنياد رکيو ته پهرين سنڌي ادبي بورڊ کي وارن کي خط لکياسون، پر مايوسيون ٿي نصيب ٿيون. برادر خیر شاھ جيلاني هن درگاه جو چشم چراغ آهي ۽ ماشاء الله حڪومتي پارٽي سان وابسته آهي، باوجود ٿوري ڪوشش جي هن ڪم کي تڪميل تي پهچائي نه سگهيو. وري جڏهن قبله سائين مخدوم جميل الزمان سنڌي ادبي بورڊ جا چيئرمين ٿيا ته ڏاڍي خوشي ٿي ۽ مون سائينجن جي درگاه سان وابسته رسالي ”سروري پبليڪيشن“ ذريعي سائينجن کي مبارڪ باد پيش ڪئي، پر وري اڪيڊميءَ جي پيڊ تي پنهنجا هٿ اکر لکي عرض ڪيم ته: ”سائين مبارڪ باد“ هجي ٿو هي عهدو اوهاڻ کي پنهنجي ڏاڏي قبله سائين طالب الموليٰ جي نسبت مليو آهي. سني ڳالهه ٿيندي جو اوهاڻ ٻين ڪمن سان گڏ پنهنجي خاندان سان واسطو رکندڙ درگاهن جي شاعرن جي به پرگهور لهو.“ پر افسوس جو سائين جن به لفظ جواب جا به نه لکيا. حالانڪ سائينجن جي خاندان سان سائين حسن بخش جيلانيءَ کان وٺي واسطو رهيو آهي ۽ محبت جي هڪ واٽ رهي آهي، بهرحال تمام گهڻو ڏک ٿيو ۽ اهو ڏک بابا سائينءَ جي هي ڪافي بار بار پڙهي دل جو بار هڪو ڪندو آهيان:

حضرت حسن بخش شاه جيلاني جو ڪلام

وقت روئڻ جو آه سڌائين، تهڪ ڏيڻ سک جاني،
مرئونيت ادا ٿي آهي، ڪجهه ته جيئن سک جاني.

بهر حال گذريل ٽن چئن سالن جي ڪاوشن رنگ لاتو جواج سائين هادي
حسن بخش شاهه جي عرس مبارڪ جي موقعي تي سائين جور سالو شايع ٿي رهيو
آهي. آئون ناچيز هونئن ته سست ۽ ڪاھل انسان آهيان، ليڪن مرشدن وڌن جي
دعائن سان اهڙن موقعن تي چست ٿي ويندو آهيان، هيئنر به احسان لغاري رات جو
ساڍا ڏھ وڳي فون ڪري چيو ته توهان ڪجهه لکو، حيدرآباد جي گهر ۾ اڪيلي
ويهي رات جو تقريباً هڪ ٿيو آهي، جو سائينجن جي شان ۾ لکڻ جي سعادت
نصيب ٿئي پئي ۽ اها سعادت قبله عارف الموليٰ کان پوءِ مون ناچيز جي نصيب ۾
آئي. قبله سائين جي شاعري جي باري ۾ ته ڪي سالڪ ٿي لکن. آئون ناچيز صرف
ايترو لکندس ته شعر تمام گهٽ مقدار ۾ هٿ آيا آهن، ڪجهه نوان شعر هيئنر به
سوٽ غلام علي شاهه جيلاني کي ڪنهن مهرباني وٽان پهتا آهن، اڃان به اميد
آهي ته ڪجهه ڪلام هٿ ٿي سگهندو.

هتي آئون ڪجهه خاص مهربانن جو شڪريو ادا ڪندس، جن هميشه
درگاهه جي ڪمن ڪارين ۾ مونسان ۽ منهنجي سائين سان خاص تعاون ڪيو
آهي، انهن ۾ نور سنڌي صاحب، سيد ڏنل شاهه جيلاني، سيد غلام شاهه جيلاني،
سيد منصور شاهه جيلاني، سيد حيدر شاهه جيلاني، سيد پرويز شاهه سيد امداد
علي شاهه ’گل پير‘، سيد سليم شاهه جيلاني، جان محمد ابڙو صاحب، الله بخش
گهانگهرو صاحب، احسان لغاري ۽ ٻيا ڪجهه مهربان. ان کان علاوه هن ڪتاب
جي ڇپائيءَ جي سلسلي ۾ جن سڄڻن مالي سهڪار ڪرائي پنهنجون نالو ”يوسف
جي خريدارن“ ۾ شامل ڪيو انهن ۾: پير علي شاهه، شاهد بيگ، بشير محمد
لغاري، گدو ميتلو، امير حسين لغاري، خيرو راڄپر، رئيس طارق ٽهيمر صحبت
ڏاهري، عاشق بوزدار، عبدالخالق لغاري، ماسٽر الهڏنو خاصخيلي، ستار بخش
لغاري، سڪندر لغاري، مصطفيٰ ملڪ، جاڳڻ خان لغاري، سيرچ راڄپر، محمد
جمن بڙدي، قربان سريوال، وڪيل سريوال، حسين بخش سريوال، نياز سريوال،
يوسف ابڙو مصطفيٰ پنجابي، ارشاد لغاري، محمد لائق لغاري، جمال خان لغاري،
دلبر لغاري، لياقت لغاري، استاد عبدالڪريم لغاري، استاد سلامت لغاري، وڏيرو
گاڇي ابڙو، وڏيرو علم ابڙو شبير لغاري، دلبر باگراڻي، شاهجهان خاصخيلي، ستار
بخش لغاري وغيره جو پڻ ٿورا ٿو آهيان.

سيد يار محمد شاهه عابد الموليٰ
چيئر مين، هادي حسن بخش جيلاني اڪيڊمي

(1)

سائين حسن بخش شاھ جيلانيءَ جي زندگيءَ جو احوال

خاندان ۽ حسب نسب:

حضرت سائين حسن بخش کي اڪثر ”هادي سائين“ ڪري سڏيندا هئا. سندن وڏا، برهانپور مان لڏي، اچي سنڌ ۾ رهيا. سنڌ ۾ سندن پهريون ڳوٺ، قاضي احمد جي ڀرسان، پکرين لڳ ٻڌل آهي. ان بعد سنڌ جي ڪنڊ ڪڙڇ ۾ سندن فيض ۽ اولاد پکڙيو. ڪن چئن شاھ ۾ خميا ڪوڙيا؛ ڪن تعلقي حيدرآباد ۾ گهوٽاڻن شهر ۾ پڳهه هنياءُ ته ڪن وري ڏنڙي ۽ احمد آباد کي وسايو. مطلب ته هڪو پنهنجي سٺي سهي آهر ويو ورسندو. سائين حسن بخش جي نسب جو سلسلو جناب حضرت پير دستگير، سيد عبدالقادر جيلانيءَ سان وڃي ٿو ملي. انهيءَ نسبت سان پاڻ ۽ سندن خاندان جيلاني سيد سڏبا آهن.

ولادت، تعليم ۽ تربيت:

سائين حسن بخش، غالباً 1262 هجريءَ ڌاري، ڳوٺ ڏنڙي، تعلقي شهدادپور (هاڻي ٽنڊو آدم) ۾ پنهنجي ناني، پير سبحان علي شاھ ”ڪير پياڪ“ وٽ تولد ٿيا. سندن والد شريف، پير گلزار علي شاھ، تعلقي حيدرآباد ۾، شهر گهوٽاڻن جي لڳ، پير پاون شاھ جي ڳوٺ ۾ رهندو هو. ۽ اُتي ئي سندن آخرين آرامگاهه آهي.

سائين حسن بخش، اُن وقت جي عام دستور موجب، پنهنجي ناني جي سرپرستيءَ هيٺ، عربي ۽ فارسيءَ جي چڱي تعليم حاصل ڪئي. مون پنهنجي والد سيد ڏنل شاه جيلاني مرحوم جي زباني ٻڌو ته سائين حسن بخش کي مطالعي جو ايترو شوق هوندو هو جو پاڻ پينگهي ۾ پيا لڏندا هئا، ۽ چؤطرف ڪتاب پکڙيا پيا هوندا هئا؛ پاڻ ڪتابن ڏانهن اشارو ڪري، چوندا هئا ته: ”ابا! سترهن ديوان هي آهن، ۽ هڪ ديوان هيءُ بندو آهي.“

جيئن ته تازو راقم الحروف کي، مرحوم رئيس حڪيم آلودي خان شيرائي لغاريءَ جي ڇڏيل ڪتابن ڏسڻ جو موقعو مليو جنهن ۾ هڪ طبي نسخي جي مٿان ڄاڻايل هو ته ”از ڪتبخانه پير حسن بخش جيلاني ڊنڙهه“ - انهيءَ منجهان پوري ساڪ ملي سگهي ٿي ته سائين حسن بخش وٽ هڪ شاهي ڪتب خانو هو.

جوانيءَ جو زمانو ۽ مجاز جي چوٽ:

”جواني ديواني آهي“ - ان وقت ڪيترا پنهنجي حال ۾ مست ٿي وڃن ٿا. سائين حسن بخش وٽ به جيئن جواني آئي، تيئن آرڌائي ۽ بيپرواهيءَ سان گڏ، سورن جا سامان ڪٽي آئي. جيتوڻيڪ سندن چهري ۾ رعب، اکين ۾ ڏيا ۽ جسم ۾ بيباڪي ۽ بهادري سمايل هوندي هئي، پر اهڙيءَ زبردست طبيعت کي به مجازي محبت هڻي موهي وڌو ۽ عشق جا انگور سڪ ڀريئي سيني مان سرجڻ لڳا.

هڪ حسين نينگري سندس محبت جي دنيا ۾ داخل ٿي - پر ظالم زمانو ٻن دلين کي ڪٿي ٿو هڪ ٿيڻ ڏئي؟ نيٺ اها محبت جي ماريل مائي، دنيا وارن جي ظلم و ستم کي به پنهنجي دوست جي ديدن جي دونهاليءَ جو گهاءَ تصور ڪري، هميشه لاءِ وڃي سڪ ۽ آرام جي ننڊ سڻتي.

اُن مائيءَ جي ناگهاني موت سبب سائين حسن بخش جي ته دنيا ئي بدلجي ويئي، ۽ مجازي محبت مان حقيقي عشق جو عقاب کين چنبن ۾ چائي ويو.

”عشق عقاب، شتاب مون کي، باز وانگي آچي جهڻيو آ.“

(حسن بخش)

عام مشغوليون:

سائين حسن بخش کي ملاڪڙن جو خاص شوق هوندو هو ۽ سندن انهيءَ شوق جي ڪري، ٿر ۾ وڏا وڏا پهلوان پيدا ٿيا، جهڙوڪ جمال سريوال وغيره. کين شڪار جو به شوق هوندو هو. پاڻ بندوق جا سٺا تويچي هئا، باز ۽ باشي جو به شوق رکندا هئا. جيئن ته پاڻ هڪ عاشق مزاج ۽ ڏکويل دل انسان هئا، تنهنڪري راڳ سان خاص انس هوندو هو، ۽ سندن محفل ۾ هر وقت ڳائڻا ويٺا هوندا هئا. جهڙوڪ ڪوٽ - ڌڻي بادشاهه پير صاحب پاڳاري جو خاص نوازيل گوڀو آچر ميراسي ۽ ڪافين جو سدا سگهڙ نور شاهه وغيره جي ٿورن ٿورن ڏينهن کان پوءِ وڙ وڙ ڪيو پيا اچي سلامي ڀريندا هئا. مطلب ته وڻن سڌائين سگهڙن جون سڻون، ۽ قربن جون ڪچهريون لڳيون پيون هونديون هيون.

شادي ۽ اولاد:

سائين حسن بخش شاهه پهرين شادي، مون راقم الحروف جي پڙڏاڏي پير علي بخش جي دختر نيڪ اختر سان ڪئي، جنهن منجهان هڪ فرزند به تولد ٿيو پر ٿوري وقت کان پوءِ وفات ڪري ويو. پوئينءَ عمر ۾ اولاد ٿيڻ لاءِ پنهنجن دوستن ۽ مائتن جي گهڻي اصرار تي اڏيري لال جي ڀرسان سيدن مان ٻي شادي ڪيائون، پر ان منجهان به ڪو اولاد پيدا ڪونه ٿيو. ۽ پاڻ پنهنجي پاڻي جي - يعني هن راقم الحروف جي والد، پير ڏنل شاهه جيلاني کي پنهنجو مربي پُٽ ڪري سڏيائون.

وفات:

چون ٿا ته ملڪ ۾ ويا پڪڙيل هئي ۽ عام جام ماڻهو مري رهيا هئا. هڪ ڏينهن صبح جي وقت ڳوٺ شاهن رند، تعلقي سنجهوري جي هڪ بلوچ عورت اچي عرض ڪيو ته: ”قبلا، منهنجو ٻچو سخت بيمار آهي، خدا جي واسطي ان کي هلي ڪا دعا ڪريو ۽ دوا دارون ڏسيو.“ پاڻ چيائون ته ”بابا! صدقي ويڃان ڏئيءَ جي نام تان، هل ته هلون.“ پاڻ هڪدم وڃي اتي پهتا، چوڪري لاءِ دعا ڪيائون ۽ دوا دارون ڏسيائون. چوڪري گهڻيءَ دير کان پوءِ ڳالهائڻ ۽ اک پٽي، پر سائين حسن بخش جن پاڻ اتي جواتي بيمار

حضرت حسن بخش شاھ جيلاني جو ڪلام

ٿي پيا. پوءِ پاڻ اتان پينگهي ۾ ڪٽائي، پنهنجي ڳوٺ ڏنڙي پهتا، ۽ ستين جمادي الاول، سن 1318ع هجري صبح جي وقت هن فاني دنيا مان هميشه لاءِ برقعو مٽايائون، ۽ بقا جي ملڪ ۾ وڃي آرامي ٿيا۔ ”اَنَا لِلّٰهِ وَ اِنَا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ!“

اهڙي ماڻڪ موتيءَ جي وڃڻ ڪري ملڪ ۾ مانڊاڻ مچي ويو. اوسي پاسي وارا اورانپا ڪري رُنا، ۽ وقت جي شاعرن مرثيا پڙهيا. رمضان فقير واڍي ته هيئن اوساريندي چيو:

آڏ ڏونگر لڪيون، سوڙها ڙي سوڙا،
مرون گهاٽي جهنگ ۾، جوڙا ڙي جوڙا،
ويو وڙ ”واڍو“ چئي، گهوڙا ڙي گهوڙا،
ڏير ملن، ڏاٽر ڪري، ڏوڙا ڙي ڏوڙا،
روٽان رت ”رَمضان“ چئي، ڳوڙها ڙي ڳوڙها،
هاڻ تَڪَر ۽ توڙا، مون نماڻيءَ نصيب ٿيا!

حليو ۽ پوشاڪ:

سائين حسن بخش کي جن ڏٺو هو، تن جو چوڻ آهي ته ”سائين حسن بخش نهايت ملاح ۽ صباحت جو صاحب هو. سندن تصوير موهيندڙ ڏيادار ۽ ڪڻڪ رنگي هئي. اکيون وڏيون گلابي، نڪ ڊگهو ڪنڍو پيشاني ڪشادي، وار ڊگها، شهپر گهاٽا، وڏا ۽ رعبدار، سونهاري پوري ڪينچيءَ تي ورتل، جنهن کي پيريءَ ۾ ڪڏهن ڪڏهن ميندي به لڳائيندا هئا، نه ته گهڻو ڪري سفيد هوندي هُين، قد پورو ڊگهو، سئين ڪاٺي، سينو موڪرو چيلهه سنهي، ڪارايون گول، ڪارايون جا وار اُبتا، جسم ڀريل، ساڄي پير جون ٻه آڱريون ٻٽيون، جنهن ڪري سنڌي جُتي پائڻ ۾ تڪليف ٿيندي هُين. مطلب ته سندن صورت نهايت دلڪش ۽ رعبدار هوندي هئي.“

جوانيءَ ۾ ريشمي لونگيءَ جي دستار ٻڌندا هئا، سنهو ريشمي پهراڻ ۽ مخمل جو سائو ڪوٽ پائيندا هئا، پيرن ۾ گهڻو ڪري ملتاني سليپر۔ هوندو هون، ۽ ڪڏهن ڪڏهن جوتو يا بوٽ به پائيندا هئا. سندن تندرستي سٺي ۽ طبيعت تواني هوندي هئي.

اخلاق ۽ عادتون:

سائين حسن بخش پنهنجي وقت جو وڏو سخي مرد هو. ننگر خانو هميشه پيو هلندو هون. پاڻ رات جي ماني گهڻي ڏير کان پوءِ کائيندا هئا، ڇاڪاڻ ته خيال هوندو هون ته متان ڪو اڙيو ڪڙيو مهمان نه اچي وڃي. پر جڏهن ڪو بيوقتو مهمان اچي ويندو هو، ته ان کي پنهنجي رکيل ماني ڏياريندا هئا، ۽ پاڻ بک ۾ سُمهي پوندا هئا. پاڻ سدائين ”آئين ۽ چاڙهين ڌڻ ڏيهاري سومرا“ جي مصداق رهيا. نه دنيا جا طالب هئا، نه دنيا کي گڏ ڪيائون، ۽ هميشه توڪل جي ترهي ٿرندا هئا.

هڪڙي بوزادر بلوچ کين زمين جو سڄو ڪڙيو ننگر جي خرچ لاءِ ڏنو، ان وقت ئي هڪ سواليءَ اچي سوال ڪيو، جنهن تي پاڻ اهو سڄو ڪڙيو ان کي بخش ڪري ڇڏيائون. وفات وقت پنهنجي پاڻيڇي، يعني منهنجي والد صاحب کي وصيت فرمايائون ته: ”ابا اسان وٽ ملڪيت ڪانهي، متان انهيءَ جي آسري ۽ ماڻهن جي چوڻ تي ڪڏون ڪوٽين. اسان وٽ الله جو نالو آهي، جو سدا شاھوڪار آهي. پاڻ چار ڪوڏيون اسان جي قرض جون ڏجان!“

(2)

سائين حسن بخش شاھ جيلانيءَ جي شاعري

جيئن ته ان وقت سنڌ ۾ ڪافيءَ جي صنف ڪافي عروج تي پهتل هئي، ۽ غزل جو دور نئون شروع ٿيو هو تنهنڪري سائين حسن بخش غزلگوئيءَ ۾ تمام ٿوري طبع آزمائي ڪئي آهي. باقي ڪافيءَ - گو شاعرن ۾ هو هڪ ممتاز حيثيت جا مالڪ، ۽ پنهنجو مٽ پاڻ آهن. سندن ڪافيون وقت جا ڳاڻا سوکڙيءَ طور ياد ڪري، پنهنجن ڳوٺن ۾ وڃي ڳائيندا هئا. ان وقت جا ڪافي - گو شاعر مصري شاھ، مهدي شاھ، خير محمد هيسبائي، سليمان شاھ، بيڪس، مخدوم امين محمد، رمضان فقير، سانگي، صاحبڏنو شاھ ۽ ٻيا مشهور هئا. سائين حسن بخش پنهنجي وقت جو يگانو گوهر هو. سندن ڪلام جو نمونو ڪيترن کان نرالو آهي، جيڪو رچ، رس يا رنگ سائينءَ جي ڪلام ۾ نظر اچي ٿو سو ٻئي ڪنهن شاعر جي ڪلام ۾ ورلي نظر ايندو.

سائين حسن بخش نه رڳو شاعر هو پر هڪ دردمند دل رکندڙ درويش به هو. سندن هر هڪ لفظ ۾ سوز سمايل آهي، ۽ سندن هر هڪ ڪافيءَ ۾ تصوف ۽ توحيد جا چشما اڏما کائيندي نظر اچن ٿا. هو فصاحت ۽ بلاغت جو درياءُ آهي. سندن ڪلام ۾ ڪيتريون شاعرانه خوبيون نظر اينديون. ڪٿي سوز و گداز جا سرمندل وڃندي نظر ايندا، ته ڪٿي ”هم اوست“ جا نعرا، ڪٿي ذاتي ۽ صفاتيءَ جا راز سمجهايل هوندا، ته ڪٿي نفسي ۽ اثبات جا اسرار. مطلب ته سندن سڄو ڪلام عشق و محبت ۽ سوز و گداز سان ڀرپور نظر ايندو.

بين شاعرن جو اثر ۽ نتيج:

ماضيءَ جو اثر حال تي پوڻ ضروري آهي. پوءِ اهو چاهي آڊب هجي، يا زندگيءَ جو ڪو ٻيو پهلو، هر هڪ شاعر ڪنهن نه ڪنهن اڳوڻي شاعر کان ضرور متاثر ٿيندو آهي، ۽ ٿيڻو به ضروري آهي. اهڙيءَ طرح، سائين حسن بخش تي به استاد شاعرن جو ڪافي اثر چڙهيل ٿو ڏسجي. کين پڻاڻي صاحب جي رسالي سان دلي محبت هوندي هئي، ۽ انهيءَ طرز تي سرن وار ڪافي بيت چيل اٿن.

حمل فقير ۽ سائين حسن بخش:

حمل فقير هڪ ذهين، هوشيار ۽ سگهڙ شاعر ٿي گذريو آهي. حمل فقير جي رنگين شاعريءَ سنڌ ۾ چڱو چهچتو ۽ چس چاه پيدا ڪيو. حمل فقير پيرسن هو، جو ڏلڙي جي قريب، جعفر خان لغاريءَ جي ڳوٺ ۾ گهڻو ايندو ويندو هو. سائين حسن بخش اگرچ اُن وقت جوانيءَ جي سرڪش ڪيڪان تي سوار هو، ته به سندن سليم طبع ۾ اهڙن سالڪن سگهڙن جي صحبت جي سڪ هئي. انهن ڏينهن ۾ لعل بخش خان لغاري، جيڪو هڪ وڏيءَ سڌ ٻڌ وارو شخص ٿي گذريو آهي، ۽ ٻيا ڪيترائي جهونا جونجهار حمل فقير جا صحبتي هوندا هئا، جن سان حسن بخش شاھ جن جون رس رهاڻيون ٿينديون هيون.

اهي ماڻهو جي سائين حسن بخش جي محفل جا مڙيا هئا، تن ۾ چوڻ آهي ته ”اسين حمل فقير سان گڏجي، سائين حسن بخش جي ڪچهريون ڪندا هئاسين ۽ ڪڏهن سائين حسن بخش حمل فقير، اچڻ جو ٻڌي، پاڻ به اچي محفلن ۾ شرڪت ڪندا هئا. حمل فقير جي صحبت جي ڪري سائين حسن بخش سرائڪي ٻوليءَ ۾ به چڱو شعر چيو آهي. حمل فقير جي تتبع تي، بحر طويل ۾ چيل، سندن هيٺيون ڏوهيڙو گهڻو مشهور آهي:

محبوب مٺا منار ميڏا، مٿين روز ويڪان تيڏيان راهين۔

آءُ ڪڏاهين!

سوز فراق دي سور سڻاوئين، دل اندر ديان دانهين۔

آءُ ڪڏاهين!

حضرت حسن بخش شاھ جيلاني جو ڪلام

دل جوش ٿيڙي، بيهوش ڪيٽي، چوڌار بره ديان باهين-
آءُ ڪڏاهين!

هم حال ٿيوين هر نال ”حسن بخش“، بهگڻ پاڇه نه لاهين-
آءُ ڪڏاهين!

سائين حسن بخش جي طبيعت ۾ اهڙي رواني هوندي هئي، جو خيال اچي ويو ته ٻه- ٽي ڪافيون لڳو لڳ چئي ويندا هئا. الله بخش فقير، سندن حاضريءَ جو خاص ماڻهو مس قلم موجود رکندو هو ۽ هڪ- ٻه ڪافيون لکي وٺندو هو. ڪا مصرع ڪنهن ياد ڪري ورتي، ته ڪا ڪنهن: اهڙي طرح هن مهراڻ جي موج مان جيڪي موتي هٿ آيا، سي پلٽي پيا، ۽ ٻيا ڪيترا رهجي ويا. طبيعت توڙي شعر جي لحاظ سان، پاڻ مذهبي مونجهارن کان هميشه پري رهندا هئا، ۽ ”با مسلمان الله الله، با برهمڻ رام رام“ واري اصول جا قائل هئا. ”بيدل“ جي وفات 1289 هجريءَ ۾ ٿي آهي. پاڻ ان وقت ويهن- پنجاويهن سالن جي عمر جا هئا، تنهنڪري بيدل جي تتبع تي به ڪيتريون ڪافيون چيون اٿن- جيئن ته:

بيدل:

ڪونه ڏٺوسين جڳ منجهه جيڏيون، عشق جهڙو آزار ميان!

سائين حسن بخش:

ڪونه اهڙو ٻيو ڏٺم، جهڙو عشق جو آزار يار!

اهڙيءَ طرح سائين حسن بخش ٻين هيٺين شاعرن جي تتبع تي پڻ ڪلام چيو آهي:

(1) مخدوم امين محمد (ولادت 1254، وفات 1303 هجري):

هالا جي مخدومن منجهان هئا. سائين حسن بخش جا نزديڪي همعصر ۽ همخيال شاعر هئا. هڪٻئي جي تتبع تي تمام گهڻيون ڪافيون چيون اٿن- جيئن ته:

جنين کي عشق جو آهي، نشوونروار اثباتي...

ا. ڪينئون هٿ بره جا پالا، رسيا عبديءَ ڪنا اعليٰ،

ڪنين ويراڳ جا والا، وڌائون فڪر جي ڦاهي:

سالائي ”لا“ سندي ڪاتي!

2. ڪٿي سا راند ٿيا راسا، پئون ٻارهن پئي پاسا،
خفيءَ ۾ خان ٿيا خاصا، ڇڏيئون گهر ڍاڍ جا ڊاهي؛
رکي هڪ رمز ڏينهان راتي!

3. آندر ۾ عشق جا ڪورا، مڃيائون محب جا ٿورا،
پڇي ڪئين بت ڪيئون پورا، تنهن جي شرف شڪ ناهي؛
ڪين ظاهر ذات ۾ ذاتي!

4. ”امين محمد“ آهي آندا، جي ”هو“ ۾ هوءِ هيڪاندا،
نه هڪدم وره کان واندا، ٿي ماريا موت مت چاهي؛
مَر چئو سي مرد مماتي!

(مخدوم امين محمد)

سائين حسن بخش:

جنين جي جان ۾ آيو آ حضرت عشق اثباتي...
1. ڇڏيائون نفس کي نائي، کاتي سا ”لا“ سندي لائي،
خفي سان خيال تي پائي، اٿن روحيءَ سندو رايو؛
وڃي ٿيا ذات ۾ ذاتي!

2. آڏوتي الڪ سان اورن، ڪنهن کان ڪنڌ ٿا ڪورن،
ويٺا پنهنجي ڏيل ۾ ڏورن، مٿو مونن مٿي پايو؛
رڪن رند رمز ڏينهن راتي!

3. نفي ثابت آ جن ڪيڙو صغري سیر تن ٿيڙو
پرو ڪبري انهن پيڙو ”موتوا قبل ال“ جنين چايو؛
نه ٿيا سي مرد مماتي!

4. جڏهن هي چاڙ ڄاتائون، الڪ سان پيچ پاتائون،
پلو سڀ بره پاتائون، تنهن جي گهور هڪ گهايو؛
چني ٿو چوه مان چاتي!

5. سري ۾ سر سُڃاتائون، ”حسن بخش“ چاڙ ڄانائون،
اُتي وڃي نينهن لاتائون، جتان وري ڪونه ڪو آيو؛
وڌئون ”وجه حق“ ۾ جهاتي!

حضرت حسن بخش شاه جيلاني جو ڪلام

(2) سليمان شاه، ولد محمد شاه لڪياري، ڳوٺ بودلو ڏاهري تعلقو نوشهرو فيروز پير صاحب حزب الله شاه پاڳاري جو مريد ۽ سائين حسن بخش جو همعصر هو. هڪڙي جي تتبع تي گهڻيون ڪافيون چيون اٿن - جيئن ته: بنان لشڪر خزاني جي، ٿيڻ سلطان مشڪل آ.

1. دم دم ۾ دل هميشه خفا دلدار جي ٻاجهان،
گهڙي هڪ يار کان پاسي، منهنجو گذران مشڪل آ.
2. اگر ڪنهن چيز کي هڻجي، ڪشي ڪوڪان اٽڪل سان،
لڳي ڪنهن ريءَ ڏسڻ ٻاجهان، ڇڻڻ نيشان مشڪل آ.
3. لڳي "سليمان" کي عبرت، ڏسي انصاف قدرت جو،
بنان جهڙ جي منجهان آسمان، وِسڻ باران مشڪل آ.

سائين حسن بخش:

- گهڙي منجهه عشق جي دريا، هلڻ هُن پار مشڪل آ،
لنگهي تنهن حد لاحد کان، ٿيڻ مختار مشڪل آ.
1. لاڳاپا لوڪ جا لاهي، چني سڀ يار يارانا،
نگئون نڪري ٿيڻ نانگو ننگ نروار مشڪل آ.
 2. ڏسي سي چوه چونين جا، پوڻ ڪاهي انهيءَ ڪُن ۾،
بحر منجهه موج مستيءَ جي، سَتڻ سِر يار مشڪل آ.
 3. ناهي ڪو پانڊ، نا سيڻهه، نڪا ڪشتي ملاحن جي،
توڪل جي بنان، ترهي، ترڻ سو تار مشڪل آ.
 4. "حسن بخش" هوش جون ڳالهيون، ڦٽا ڪر ڦٽند فڪرن جا،
بنان سَوڊي صفا سِر جي، ڏسڻ ديدار مشڪل آ.

(3) ڪمال فقير:

ڏي سگهو ساڻي وڃي، نازڪ نياپو يار کي!

(4) صاحبڏنو شاه:

قاصدا، نامِ خدا، ڏي نياپو يار کي!

(5) ڪمال فقير، پيو:

پلڪ ۾ پانڌي وڃي چئو حال، حيدر شاه کي،
مرتضيٰ، مولِي علي، هيڻ سنڊي همراه کي.

1. پانهون ٻڌي ٻهڳڻ اڳيان، وڃي درد مان دل خواه ڪي،
پارت پورهيت جي ڪجانءِ، وڃي مومنن جي ماه ڪي.
2. اڪڙيون عرب جي پار ڏي، رويو نهارن راه ڪي،
بيوسيلن جا وسيلو! واه ڏي بيواه ڪي.
3. ”ڪمال“ ڪي حُب ڪربلا جي، اڪند آ ارواح ڪي،
سڪ اٿم سيني گهڻي، شاه نجف جي شاه ڪي.

سائين حسن بخش:

- قاصدا! نامِ خدا، چئو يار بيپرواه ڪي،
هيءَ سڪايل ٿي سڪي، جنهن جي سوگهو ڪيڙڻي ساه ڪي.
1. رات ڏينهن آرام ناهي، اُڪند آ ارواح ڪي،
نال، فرياد و فغان، منهنجي آه، بالي آه ڪي.
 2. ياد ڪيو يوم الوصال، رويو ڏسان ٿي راه ڪي،
معاف ڪر منهنجا منا! هن گوليءَ جي ته گناه ڪي.
 3. ڪيئن ڪيان، ڪاڏي وڃان؟ هن عشق جي آڙاه ڪي،
بحرِ قلزم نا وسائي، برهه جي هن باهه ڪي.
 4. هي ”حسن بخش“ نا وساري، دلبرِ دل خواه ڪي،
آڇ اڳڻ منهنجي منا! آچي واه ٿي، بيواه ڪي.
- (6) **خير محمد فقير هيسباڻي:**

- انهيءَ سيف آبرو جي سوين، مانجهي هزارين ماري.
1. ڪئين ماري ڪئين جياريا، ڪئين عشق جا آزاريا،
انهيءَ شوق شيرين جي سبب، فرهاد ڏونگر ڌاريا.
 2. ڏنو تخت ڪي رانجهن ترڪ، ٻيا اسباب ڪُل اڌاريا،
رنگپور جي رهاڻ لئي، ٿي چاڪ وچڙا چاريا.
 3. صنعان جهڙن سالڪن، تقوي جا ورق وساريا،
انهيءَ زلف جي زنجير ۾، ڪاڪل ڪمڙا ڪاريا.
 4. سڻي ”خير محمد“ اِيءَ خبر، ورد و وظائف واري،
جيڪي عشق آدم سين ڪيا، سي قول پنهنجا پاريا.

سائين حسن بخش:

- هن عشق جي آڙاھ ڪئين هزار پهڳڻ ٻاريا،
هر دو جهان نينهن جي نشي، جوڳي جنگ جياريا.
1. بره باب جي عتاب پيا، تاب گل وساريا،
گئين جوان منجه طوفان، ڪن جا ڏيل ڪوت ڌاريا.
2. مجني، مير امير تي بر ۾ گل بهاريا،
جنهن کي ليلي هڪڙي لاڏسان، سو سبق سور سياريا.
3. ڪربلا، قرب ڪبريا، قهري قتل ڪار
اهي مير مڙيا ڪين، جن جي موڙ سڙ ملهاريا.
4. چاڪ، صاحب تخت جي، اسباب ڪل اڏاريا،
جهنگ سيال جي خيال، رانجهن پاڻ بهاريا.
5. "حسن بخش" هوتن لئي، هي هي لڙڪ هاريا،
قربان تن جي نام تان، جن قول "قالوا" جا پاريا.

مطلب ته سائين حسن بخش جي زندگي، شاعرن ۽ درويشن جي صحبت کان ڪڏهن به خالي نه رهي آهي. سندن ڪلام ۾ هر هڪ نغمو سوز ۽ ساز جو مجموعو نظر اچي ٿو ۽ هر هڪ شعر ۾ حقيقت جو جمل لبريز آهي. جيڪڏهن ڪو ماڻهو ڪنهن زنده نل شاعر جي زندگيءَ کي ان جي صداقت پرئي ماحول ۽ پاڪ جذبن جي روشنيءَ ۾ ڏسڻ چاهي ٿو ته مناسب آهي ته سندس ڪلام جو مطالعو ڪري: ڇاڪاڻ ته ڪنهن به شاعر جو ڪلام خالي ڪلام نه هوندو آهي، بلڪ اُن کي انهيءَ شاعر جي زندگيءَ جو سچو-پچو آئينو سڏجي ٿو جنهن منجهان سندس لافاني تصوير جا خط ۽ خال بلڪل چٽا ۽ نمايان نظر اچن. اهڙيءَ ريت، سائين حسن بخش جو ڪلام به انسانيت جو مجموعو، اخلاق جو گلدستو، فطرت جو ڪرشمو، عشق جو سيلاب، روحاني انقلاب جو درياءُ، حقيقت جو نقش، قدرت جو آواز، صفات ۽ ڪمالات جو مظهر، ادبيات جي جان ۽ ٻوليءَ جو سچو-پچو روح آهي. انهيءَ چوڻ ۾ ڪوبه وڌاءُ ڪونهي، ته سندن حقيقي جمال ۽ ڪمال کي به سندن اشعار فيض آثار جي حقيقت نما آئيني منجهان تمام چٽيءَ طرح ڏسي سگهجي ٿو.

عارف الموليٰ

نعت و مناقبت

(1)

نعت

[پيروي - ڪلواڙو]

مير منا سائين عربي ڄام
تنهنجو ثاني پيو ڪونه ٿي ڄاڻان.
1. ”رَبِّ هَبْ لِي اُمْتِي“ ٻڌوسون،
شاه شفيع جو شوق وڌيوسون،
دل ته جهلي ان دام
لائق، تو در ٿي ليلايان.
2. مرسل، مئي جي ڪج ڪا قسمت،
مير مڪي جا هاشمي حضرت،
ورنھ ویر وريام
عرب اچڻ لي والي واجهايان.
3. مئيءَ کي مديني احمد آڻي،
پاڪ حرم جو ڀريان پاڻي،
خاص پين سڀ عام
سيد، تو در سڱ سڏايان.
4. جاءِ اسان جي جنت البقيا،
اُتي اسان جا تهڊل تڪيا،
”حسن بخش“ سيد سام
پارس پاند، ڳچيءَ ڳل پايان.

(2)

نعت

[روپ ڪلياڻ - ٽين تال]

اسان جي شاه جو ثاني،
نه ڪو چمندو نه ڪو جايو.

1. شهنشاه شاه شريعت جو توڪل ۽ طريقت جو
هميشه حال حقيقت جو معرفت مرد مرڪايو.

2. سيد آهي سخاوت جو دوله درياء رحمت جو
قطب ڪامل آ وحدت جو سو مرسل مير سامايو.

3. هادي مرشد هدايت جو والي، ورته ولايت جو
ابر باران عنايت جو سيد اچي دين سمجهايو.

4. "حسن بخش" مرد موچارو آهي گل پير پاڳارو
قادر آ قرب ڪرارو آلف جنهن لام سان لايو.

(3)

نعت

[ڪلياڻ - تين تال]

گنهگارن گناهين کي،
اوهان جو آسرو آهي.

1. پيغمبر پير تون پارس،

آجهو آهين وَنهيون وارث،

ڏهاڙي ڏينم ڌاڻر ڏس،

ڏٺي تو ريءَ پيو ناهي!

2. مِنا مُرسل، تون سُط آهون،

منجهان دل درد جون دانهون،

پُڻ ڏي ٻاجه جون ٻانڙون،

ٻاهر ڪڍجان سگهو ساهي.

3. مرسل مير مهرباني،

پسان اوهان جو جسم جاني،

پسايو پاڪ پيشاني،

وهر دل جا وجو لاهي.

4. "حسن بخش" آهي بس بيڪس،

رسول الله رهبر رس،

قلب منهنجي جي لاهيو گس،

چُٽائڻ تو اڳيان چاهي.

(4)

منقبتِ امام حسن حسين
[ڪونسيو- تار ڏيڍو]

سادات سونهارا يارا،
فرزند حيدر پير جا.

1. سي پلي جاوا ڀلارا، موليٰ ٻئي مقبول ڪيا،
جنتي جايون جڙين، جهوٽن هندورا مير جا!

2. عرب ۾ آڳي اُپايا، آل احمد ڄام جا،
درد ۽ ڏک سڀ ويا، سارا سور ويا ته سرير جا!

3. ڪُفر ڪافر ويا سڀئي، برڪت سان پنجنن پاڪ جي،
دين مذهب خير ٿيا، سڀ غم ويا غمگير جا!

4. حشر ۾ منهنجي سفارش، مير مرسل کي ڪجو،
هٿين ”حسن بخش“ کي پياريو، شڪر پيالا شير جا!

(5)

مرثيو امام حسين
[روپ تلنگ - تين تال]

آيم اڪين مان آب وي، ميان!
ڳاله ٻڌم جڏهن ڪربلا واري!

1. شاه نبي، ڪي شهيد ڪيائون،
ڪري ته ڏسجن ۾ ڪتاب وي، ميان!
هئا ته قرآن جا حافظ ڦاري!

2. ڪلمي گو فاسق ته ڦري ويا،
ڪونه ڪيائون حجاب وي، ميان!
حُب هنن حسنين جي هاري!

3. ڪرل جي ميدان ۾ آيا،
بيڙهه بيحساب وي، ميان!
فوج مسافر مير جي ماري!

4. ”حسن بخش“ چئي، حسن حسين جي،
سڏي شهادت شتاب وي، ميان!
نير نيٺن مان ٿيڙم جاري!

(6)

منقبت امام مهدي
[پيروي - ڪلواڙو]

آءُ سِگهو تون سيد امام
روبو تولاءِ هنجون ويئي هاريان!

1. وَرَ ولهيءَ ڪي ڪيمَ وسارج،
قول ڪيل تون پنهنجا پارِج،
جيڪي ڪيئ ته انجام-
سيد! توڪي سدائين ٿي ساريان!

2. سيد! سڪندي سال لنگهي ويا،
درد وچوڙي جا وره ونگي ويا،
ٿيا تيرهن سن تمام-
قربتون تولي ڪانگ اڏايان!

3. دين وڌائج، ڪفر ڪنبائج.
مُؤذي مُنڪر ماري منائج.
آچن منجهه اسلام-
روز اوهان جي راهه نهاريان!

4. ايندو "حسن بخش" مهدي مالڪ،
رحم ڪندو، رب راحم رازق،
سڙي ويندا خرخام-
گوهر تولي گهنگهر ٿي گهاريان!

(7)

مرثيو پير پاڙا ۽ ارو شاه حزب الله شاه
[پيروِي - چئنچل تار]

شاه حزب الله جو ساري ملڪ ۾ ماتام ٿيو.

1. مِي محبتِ حو پيالو ڪوثرِ پُر جام ٿيو
ساڙ پيٽ تنهن جام جي، اثبات هي الزام ٿيو.
2. سيدِ عالي مڪان، سو شه شهيد امام ٿيو
عرشِ گُرسِي زلزلو آرض و سمان ۾ قيام ٿيو.
3. ماڻهن جنر، حورن پرين کي زهر ٿرتئون طعام ٿيو
سيدِ سندي سِڪ سوز ۾، سيني سُمهڻ حرام ٿيو.
4. ”واحسرتا وا“ ڪيو جيئن ڪربلا ۾ قتلام ٿيو
تيئن ڏن، پاڳاري پير جو اچي سوز من ۾ مدام ٿيو.
5. تن تي لعنت رب جي جن خرن کان خُلام ٿيو
شاه شهادت کي رسي، وڃي ڄامن سندو ڄام ٿيو.
6. هاڻ ”حسن بخش“ درد دلبر جو ته صبح و شام ٿيو
درجو شاه حسين جو اُن عاشق کي ته انعام ٿيو.

سنڌي بيت

محبت ۽ مجاز

دل جي درد فراق جي، ڪهڙي ڳالهه گريون،
پوري ٿئي نه لکڻ سان، قلم ٿا به ڌريون،
لکيون لوح قلم جون، ڳالهيون سڀ پريون،
”حسن بخش“ وريون، قصا ڪرين ٿو ڪهڙا.

قصا ڪرين ٿو ڪهڙا، ماڻ ڪرڻ گهرجي،
وهڻ مون کي وه ٿيو پاس پرينءَ پُر جي،
ڪاغذ ڪميٽيءَ جو پَهتو وڃي ڏر جي،
پرين مَن پُر جهي، حال ته ”حسن بخش“ جو.

حال ته ”حسن بخش“ جو هيٺو هاءِ ٿيو
ساري سُپرين کي، پچڻ پَه پيو
ڦوڙائي فراق جي، نهوڙي نيو
اندر آڙهه عشق جا، اُٿن اُڏميو
اچي هادي هٿ ڏيو هاڻ ته ”حسن بخش“ تي

هاڻ ته ”حسن بخش“ تي ڪا بهڳڻ ڪريو ٻاجهه،
وڏا وڌم واجهه، ملڻ لاءِ تو مُحب جي!

ملڻ لاءِ تو مُحب جي، فالون وجهون فال،
ساريو توکي سڀرين، جر وهايان جال،
جُدا جانبن کان، جيئڻ آه جنجال،
سر پڻ توتان صدقي، هي مڏيون ڇا مال،
راتو ڏينهان روح ۾، تنهنجي مُحب مثال،
سُڻي سائل جا سوال، ٿي حامي ”حسن بخش“ سان.

ڏورين ڇو ٿو ڏور هو ورڻه اٿي ويجهڙو،
سڄڻ ساهه پساهه ۾، دلبر ناھي دور،
ووڙي ڏس وجود ۾، نرمِل سندو نور،
”حسن بخش“ حضور مري جي ته ماڻئين.

صورت سپيرين جي، جهڙو چوڏھينءَ چنڊ،
محبت سندو مند، هنيو هوت ”حسن بخش“ چئي.

هنيو هوت ”حسن بخش“ چئي، ڪشي ٿهري کان،
مليا محبوبن وٽان، سورن جا سامان،
نيڻين نير وهائين، ساريو سُونهن سندان،
موٽي ملن مان، هي هي، هوت ”حسن بخش“ چئي!

عاشق اجل سامھون، اچن اداڻا،
هڪڙيون لڙيون لوڪ جون، ٻيا مڃن جا ماڻا،
جڳها ڦٽ فراق جا، ۽ ڳڻتيون ڳاراڻا،
وحدت جي وهنوار ۾، هو وتن وڪاڻا،
پُورن آھن پالیا، سُرین ساماڻا،
کورن کاڻا، هي هي، ”حسن بخش“ چئي!

سر سسئي

اڏيون، مون سان ڊوه ٿيو ڦرجي آءُ وٺياس،
ڪهنبي رتا ڪپڙا، ڦاڙي ليڙ ڪندياس،
هيءُ وهي سهاڳ جي، آءُ ڪنهن سان ماڻيندياس،
هاڻي هيڪاندي ٿيندياس، هوتن سان ”حسن بخش“ چئي!

جبل جهاڳي جيڏيون، وندر آءُ وٺندياس،
درد پنهنجي دل جا، وڃي دلبر کي چيندياس،
نيائون هوت حڪم سان، ڏوه نه ڪنهن ڏيندياس،
وٺي راه رڙيون ڪري، پيرين پريندياس،
هاڻ هيڪاندي ٿيندياس، هوتن سان ”حسن بخش“ چئي!

هوتن سان ”حسن بخش“ چئي، ٿيان هيڪاندي هاڻي،
ڏسن ڪوهيارل ڪيچ ڏٺي، ملڪ مڙيئي ماڻي،
سُڪ ناهي سيد چئي، خاوند ٿو ڄاڻي،
هاڻي نه ڄاڻي، ڪيئن ڏسنديس هوت ”حسن بخش“ چئي!

ڪيئن ڏسنديس هوت ”حسن بخش“ چئي ڪامل ڪيچ ڏئي
”و تعز من تشاء و تذل من تشاء“ جيڪا واحد ڪي وڻي،
قدمن تان قربان ٿيان، آهيان پيرن جي پڻي،
جيڃان جوش جتن جي، ڪيو اندر اڌ هڻي،
آهي گوليءَ کي گهڻي، حُب هوتن جي ”حسن بخش“ چئي.

حُب هوتن جي ”حسن بخش“ چئي، اٿم اُساڻ ۽ اُج،
هاڃو ٿيو هيڻيءَ سان، مَن ماري ڪيائون مِج،
سجڻ ڌاران سيد چئي، سيئي پانيان سِج،
اُهي عاشقن اُهي، هوتن بنان ”حسن بخش“ چئي.

هوتن بنان ”حسن بخش“ چئي، هاڻ وڃايم حال،
ساجن ڌاران سرتيون، مَور نه گهرجي مال،
اڻ ٿي پهر آريءَ جو اٿم، زوران زور خيال،
پُنهل ٻاجهان پريشان ٿي، ساعت پايان سال،
پي نه اُجهي ڳالهه، هوتن ري ”حسن بخش“ چئي.

هوتن ري ”حسن بخش“ چئي، ٿو اندر مون آڻي،
بَندي بره بلوچ جي، قلب وڌو ڪاڻي،
آريءَ جي عشق ۾ وڌس، وره وهائي،
دانهون ڪيو درد سان، قَقر ٿو ڦاڻي،
ڏکيءَ کي ڏونگر ۾ وڌو اُج اُڃاڻي،
هوءَ جاوڏي اُس اُساڻي تنهن کي رسج هوت ”حسن بخش“ چئي.

تنهن کي رسج هوت ”حسن بخش“ چئي، جا ڪستان
ڪري ڪاهون،
هاڻي وندر وچ ۾، ڏٺي ويچاريءَ واهون،
دلبر جي درد جون، ڪنهن کي ڏيان دانهون،
اچج اورانهون، نه ته مران ٿي هوت! ”حسن بخش“ چئي.

نه ته مران ٿي هوت! ”حسن بخش“ چئي، پُنهون!
مُئيءَ جا خان،
جانب، تَنهنجي جدائيءَ جا، مون کي قهري ڪان،
زورون زور وٺي ويا، ڏيئي سورن جا سامان،
ڪُنديس پير پنهنوءَ جو سرتيون وڃائي شان،
وري ملن مان، ساڳيا هوت ”حسن بخش“ چئي.

ساڳيا هوت ”حسن بخش“ چئي، جيئري شال ڏسان،
جيءُ جنين لاءِ جوڳي ٿيو وڃي پرين سي ته پسان،
چڏيائون نماڻي ننڊ ۾، ويا مون نه وسان،
آيم پوءِ بهار جي، گوئرن جي گسان،
پوءِ جانب چوندم جسان، هب ۾ هوت،
”حسن بخش“ چئي

هٿ ۾ هوت "حسن بخش" چئي، ڏسان شال وري
نه ته عشق جي اندوه ۾، وينديس ماءُ مري
هنيون هوت هڻي ويا، تڏهن ڇاڪن ڪيس چري
سيٽن سوا سُڪ جي، ساعت ڪين سري
اها اٿم ڳالهه ڳري باجهون هوت، "حسن بخش" چوي

باهون هوت "حسن بخش" چوي، اچي نه آرام
پانيٽ کي بروج ري، ڪاري آه قيام
وٺي وڙ ولایت ويا، گوئرا پري گام
جيڪو سور سڄڻ جو سو آچيان ڪڍي عام
وارو ڪج وريام هر دم هوت "حسن بخش" چئي

هر دم "حسن بخش" چئي، سُپيرين ساڻ هيام
تڏهن ڪلي گهڻي خوشيءَ سان، پلنگين ڳل وڌام
ڪيس وڇائي چاه مان، سيج بند ٻڌام
گل پٽ ڪانه پيام ته ڪو نيندا هوت، "حسن بخش" چئي

نيندا هوت "حسن بخش" چئي، پاروچل ٻڌي
جي خبر پوي ها ڪوٽ جي، ته ڪا اٿن من مندي
هوند قابو ڪرهي ڪي ڪيان، جوڙي جوڙ ٻڌي
ڊوڙي پُوريم ڌر ڪي، وجهي وڪ وڌي
آءُ بيشڪ بره بندي منهنجون نياڻون هوت "حسن بخش" چئي

نيائون هوت ”حسن بخش“ چئي، چائت ڪري چوري،
گڏي ويا گوندرين، سا برهمڻ پوري،
رمي ٿي رندن تي، اها چپر ۾ چوري،
لڳائي لوري، نيائون هوت ”حسن بخش“ چئي.

نيائون هوت ”حسن بخش“ چئي، مون کي ويا ماري،
ڏکي ڏير ڪري ويا، گهنگهر ٿي گهاري،
بي ننگا بلوچ ها، جي ويڙا وساري،
پينرا بره بلوچ جو، ٿو ڳاراڻو ڳاري،
اندر آڙه عشق جا، وڏا پاروچل ٻاري،
ڌاٽر ڏيڪاري، مون کي ساڳيو هوت، ”حسن بخش“ چئي.

ساڳيو هوت ”حسن بخش“ چئي، ڌاٽرا مون ڏيڪار
ڏوري جنهن ڏسڻ لاءِ، ٿي برهمڻ بيقرار
ماري حُب هوت جي، ٻرن ۾ بسيار
پاهڻ ۾ پئون ٿي، جت ڏسان جيڪار
هلي پهچ هيڪار هوتن کي ”حسن بخش“ چئي.

* الودي خان وارو نسخو: رمي ٿي راهن تي.

* الودي خان وارو نسخو: پنهنجي ڪري پوري.

چوان هوتن کي "حسن بخش" چئي، ساري سٺ سچي،
سپيرين جي سڪ ۾ ويس پتنگ جيئن پڇي،
ويا ڏير ڏکيءَ جا، ڪريو ڪيچ ڪچي،
بس رهيو ساھ بچي، هوتن لاءِ "حسن بخش" چئي.

هوتن لاءِ "حسن بخش" چئي، چريو ڇت ٿيوم،
جاڳي جهاڳي هب ۾ وڌو وس ڪيوم،
رائي پير رت ڪيا، حسن حال ويوم،
ڏوريندي ڏونگر ۾ پرو ڪونه پيوم،
جڏهن هٿان هوت ويوم، تڏهن هنجون هاريان
"حسن بخش" چئي.

هنئين ۾ هوتن لاءِ، گوندر ڪيڙا گس،
آڻي آڱ عشق جي، ٻڌا هل هنيس،
هينئڙو حال حيران ٿيو، ويا سڀيشي ڏس،
پڇي ڏهاڙي ڏس، هوتن جا، "حسن بخش" چئي.

سسئي چڙي سڪ، هلي هوت پنهنوءَ ڏي،
مليا معذوريءَ کي، ڏاج، ڏونگر ۽ ڏک،
پياسي پنهنوءَ لاءِ، باسي هلي بک،
نڪا سيڪاڻي سيءَ ٿي، نڪا لڳس لک،
آياڻيءَ آهڪ، لکيا لوح قلم جا.

سسئي ڪٽي سور هلي هوت پنهون ڏي
بندياڻي بلوچ لي پئي پچائي پور
ماري محبوبن جي، مونجهاري معذور
چاڪن گيڙي چور هي هي! "حسن بخش" چئي

سسئي سور ڪٽي، هلي هوت پنهون ڏي
ڏاڍايون ڏير ڪري ويا هوت هڻي
ووڙيندي وٽڪار ڪي، پرزا ٿي پڻي
سندي گهوت گهڻي، هيس حب "حسن بخش" چئي

سرمارئي

قسمت قيد ڪياس، نه ته ڪير اچي هن ڪوٽ ۾،
لکئي لوح قلم جي، بندي آءُ بندياس،
رحم ڪندو رحمان ڏئي، شل ڏوٿين ڪي ڏسندياس،
درد پنهنجي دل جا، قريبن سان ڪندياس،
وڃي مارن ڪي ملندياس، هيڪر ”حسن بخش“ چئي

هيڪر ”حسن بخش“ چئي، شل مارن ڪي ملان،
روبو رت اکين مان، ٿي جهانگين ڪاٺ جَلان،
جيڪي سور سانگين جا، سي ڪنهن سان ڪين سلان،
ويڙهيچن ڏي ولان، هيڪر ”حسن بخش“ چئي

هيڪر ”حسن بخش“ چئي، ڏوٿي شال ڏسان،
جن جي فڪر فراق ۾، ويس آءُ وسان،
موتِي ماڙيچن سان، هادي شال هسان،
سي پهتواريون پسان، هيڪر ”حسن بخش“ چئي

هڪر "حسن بخش" چئي، ڏوٽي ڏسان شال،
ماروٽڙا ملير ۾، مرڪيو چارين مال،
هنيون هت حيران آ، جُسو منجهه جنجال،
ساري سانگيڙن کي، هيٺا ٿيڙم حال،
جيڏيون جهانگهيڙن لاءِ، جر وهائيم جال،
سڪندي سنگهارن لاءِ، سيد چئي ٿيا سال،
هاڻي ڀلا ڪر ڀال، ته ملان ماروٽڙن کي.

ملان ماروٽڙن کي، قيد قفس ڪاڻي،
اديون! اباڻن لاءِ، اندر ٿو آڻي،
عمر آندي اوچتي، جهنگ منجهان جهاتي،
جا سور وڌي ساڻي، سا موتي شال ملير ڏي.

موتي شال ملير ڏي، هيءَ بندياڻي بيواهه،
چيڙ چوڙيلن سان، وڃي چوپيان منجهان چاهه،
تڏي واري ٿر جي، سيباڻي کي ساهه،
وٺا مينهن ملير تي، گسين ڦٽا گاهه،
عمر! لڳ الله، موتائج ملير ڏي!

سرڌناسري

درد هن دلگير جا، ڪر دفع دستگير!
ٻاجھ ڪر ٻانهيءَ تي، محي الدين مير!
جيلاني جهانگير! ٿي حامي ”حسن بخش“ سان.

حامي ”حسن بخش“ سان، ٿي جيلاني جوان!
توتي آهن توڙ کان، آگي جا احسان،
اسان ابوجهن جي، تو ريءَ ڪندي کان،
ميٺ مڌايون مون سنڌيون، مرشد مهربان!
دُھرا ڏئين دان، داتا دران پانهنجي.

داتا دران پانهنجي، دُھرا دان ڏيار
پُرڪش تون پيار هٿين ”حسن بخش“ کي.

دليون دستگير کي، چٽو سوالي ڪري سڏ،
گوهر ٿيندس گڏ، هڪل ۾ ”حسن بخش“ کي.

حضرت حسن بخش شاھ جيلاني جو ڪلام

ميران! مدد ٿي، مُشڪل ۾ مُريد جي،
حال پسي هيءُ، ٿي حامي ”حسن بخش“ سان.

ميران! مدد ڪر، مُشڪل ۾ مُريد جي،
عاجز آڀر آهيان، آءُ نِماڻي نذر،
گتل گناهن ۾ ۽ ڏوهن جا ڏونگر،
تون پيارو پيغمبر جو ۽ داور جو دلبر،
گيلاني گوهر! ٿي حامي ”حسن بخش“ سان.

سهڻي سيد سندي صورت، نوزي نور جڳ نايو

1. پياري پاڪ پرور ڪي، نبي سردار سرور ڪي،
سچي صديق اڪبر ڪي، ڀلي سردار آهي ڄاڻو.

2. عمر عادل سندو ثاني، ساڳي صورت عثمانِي،
علي حيدر جو جند جاني، ساڻس حسنين جو رايو.

3. آهي سرتاج سلطاني، رخسني بدخشاني،
ڪيا جند جان قرباني، تنهن جي ديدار رنگ لايو.

4. ”حسن بخش“ پير پيراني، وسيلو آهي ضيفاني،
ڪري مٽيءَ تي مهرباني، ڀلاري پاڻ ڀلايو.

سنڌي ڪافيون

(1)

[روپ ڪلياڻ - تين تال]

گهڙي منجهه عشق جي دريا، هلڻ هُن پار مُشڪل آ.
لنگهي تنهن حد لاحد کان، ٿيڻ مُختار مُشڪل آ.

1. لاڳاپا لوڪ جا لاهي، چني سڀ يار يارانا،
نِگئون نِڪري ٿيڻ نانگو، نِسنگ نروار مُشڪل آ.

2. ڏسي سي چوهه چولين جا، پوڻ ڪاهي انهيءَ ڪُن ۾،
بحر منجهه موج مستيءَ جي، سَتڻ سِر يار مُشڪل آ.

3. ناهي ڪو ٻانڊ، نا سيڙهه، نڪا ڪشتي ملاحن جي،
توڪل جي بنان، ترهي، ترڻ سه تار مُشڪل آ.

4. ”حسن بخش“ لوش جون ڳالهيون، ڦٽا ڪر ڦٽند فڪرن جا،
بنان سودي صفا سِر جي، ڏسڻ ديدار مُشڪل آ.

(2)

[روپ کارايل - تين تال]

عشق عَقاب، شتاب مون کي،
باز وانگي اچي جهتيو آ.

1. چستون چڙهي ويو چرغي وانگر،
چنبو سيني ۾ سٽيو آ.

2. لنهون ڏيئي لغڙن واريون،
هانءُ ققڙ کان پٽيو آ.

3. سِينو اُمالڪ زوران زوري،
آندر اسان جو ڦٽيو آ.

4. بيشڪ ڏسي اهي باشا بحري،
ڪين ”حسن بخش“ هتيو آ.

(3)

[روپ کلیاڻ - تین تال]

اهڙا انصاف عاشقن جا،
سهن سر سون صوفيڙا!

1. نه کيائون ناز نصرت جو نه دنيا دور ڪثرت جو
حُزن تن روز حسرت جو لاهوتي لال لُوفيڙا.

2. جگر جن جوش جَلایا، هَمه دَم غم سان مِلایا،
زهر پُرجام پَلایا، ناهن سي جُوان جُوفيڙا.

3. سامين ناسور سَلایا، نيزن تي سِر هَلایا،
مانجهين ميدان مَلهَایا، سُجائن راز رُوفيڙا.

4. ”حسن بخش!“ عشق ساڙايا، گهاڙي منجهه گهوت پيڙايا،
سُوليءَ سردار چاڙهيا، خيالِ الخاص خُوفيڙا.

(4)

[روپ سهڻي - دادرا]

عشق کي اُستاد وٺ، ڏي جان کي جفا،
تہ حاصل تو حضور ٿئي، لہين نور جا نفعاً.

1. شمر تنهن شيطان کي، هر ڏيل ۾ ڏٺا،
ماري نفس نادان کي، ڪر سينو پنهنجو صفا.

2. انجام جو آلت جو ڪر هٿ نه بيوفا،
پڙهه تسبيح تحليل جي ته، ٿئي وعدو وفا.

3. ذڪر ذاتي ۽ صفاتي ڪر دم ۾ گئين دفعا،
چڏ مڪر جا مارڪا، ڪوڙا خيال پيا خفا.

4. حامي "حسن بخش" سان ٿيندو ماڙ مصطفيٰ،
هلي حشر هل ۾ ڪندو، شافع پاڻ شفا.

(5)

[روپ سهڻي ۽ پيروي - دادرا]

هن عشق جي آڙاهه، گئين هزار پهڳڙ ٻاريا،
هر دو جهان، نينهن جي نشي، جوڳي جنگ جياريا.

1. ٻره باب جي عتاب، ٻيا ڪتاب گل وساريا،
گئين جوان منجهه طوفان، ڪن جا ڏيل ڪرت ڌاريا.

2. ڪربلا قرب ڪبريا، قهري قتل ڪاريا،
اهي مير مڙيا ڪينڪي، جن جي موڙ سر ملهاريا.

3. مڃني مير امير تي، بر ۾ گل بهاريا،
جنهن کي ليلي هڪڙي لاڏسان، سو سبقت سور سيڪاريا.

4. مڃ عشق جي محال "اناالحق" اُجاريا،
منصور جهڙا مُنصف، تن سوريءَ سر سينگاريا.

5. چاڪ، صاحب تخت جي اسباب گل اُڌاريا،
جهنگ سيال جي خيال، رانجهن پاڻ ٻهاريا.

6. "حسن بخش" عاشقن لئي، هي هي لڙڪ هاريا،
قربان تن جي نام تان، جن قول ڦاڻو جا پاريا.

[6]

[روپ پيروي - ٽين تال]

ٻڌي وٺن اقرب جا نشان،
آديسين آرام ڦٽايا.

1. حق سڃاڻي، حق ڏي هليا،
دور دنيا جي گهين نه جهليا،
جيئن فرمايو فرقان، سامين ڪيڙا پنڌ سڃايا.

2. صفاتي منجهان ذاتي ٿيڙا،
نفي، سري، اثباتي ڪيڙا،
لاهوتي لامڪان، ويراڳين وجود وڃايا.

3. ”موتوا قبل آل“ مري ويا سي،
”آن تموتوا“ جيئرا ٿيا سي،
هر دو منجهه جهان، پيچ پرين سان تن ڪي پايا.

4. ”حسن بخش“ رک تون ڏيان اندر ۾،
سوجهي له تون نور نظر ۾،
نه ٿي رڳو نادان، سڀ وڃن ٿا پساهه اجايا.

[7]

[روپ ڪلياڻ - تين تال]

جودئون جهاتي جنين پاتي،
ويراڳي وات نا ورندا.

1. سامين کي سور سامايا، گُروءَ جي گهور هڪ گهايا،
رانول جي رمز ريجهايا، ڪوري ۾ خان سي پرنڊا.

2. چڙهيا سر نينهن نظاري، سسيون سردار سينگاري،
پوري ڪيئن پرت سا پاري، تنهن جا قول سڀ پرنڊا.

3. آديسي عشق آڏوتي، لنگوتيا لال لاهوتي،
جفا ڪيئون جان جبروتي، سامين جا ڪاڇ سڀ سرندا.

4. "حسن بخش" عشق ۾ آتن، ڦڦڙ جيرا انهن ڦاٽن،
گلن کان ڪنڌ ٿا ڪاٽن، سوليءَ منصور ناٿرندا.

[8]

[دکلیاڻ - تین ٿال]

وٺي ويا وات وحدت جي
جلالي جنگ جو گيتڙا.

1. ڪاهي آيا مٿي ڪثرت،
وٺي وادي سندي وحدت،
ڏنائون حق جي قدرت،
چڙي ٿيا ٺاهه نه گيتڙا.

2. نچايا نينهن ناسوتي،
ڪيائون سير ملڪوتي،
ڏنائون ڏيهه جبروتي،
رنگيا رس رنگ رو گيتڙا.

3. هئا جي صاحب عظمت،
هلايا حڪم با حشمت،
هلي تن جي، نه اُت حُجّت،
ڪيا ڪئين عشق ار گيتڙا.

4. ”حسن بخش“ حال سي ڄاڻن،
”موتوا قبل آل“ مري ماڻن،
آستي واري اهم ڄاڻن،
پيچن پو پو پو گيتڙا.

[9]

[ڪنڌارا - تين تال]
جن کي لڳو آهي، خبر انهن کي،
اهڙو نيٺن جو ناتو آ.

1. "فاڌ ڪروني آڌ ڪر ڪم" ٿي،
سڄڻن پاڻ سڃاتو آ.

2. غيبتون غيب غيوب ۾ ويڙا،
ڄاڻ انهن سڀ ڄاتو آ.

3. "صم بڪم عُمي" ٿيڙا،
برهه بوڙو عشق ڀاتو آ.

4. هوش "حسن بخش" تن جو ويڙو
جن پيچ پرين سان ڀاتو آ.

[10]

[ججوني تي - تين تال]

سِڪندي سَڙيءَ کي سال لنگهي ويا،
جوڳي زوراور ذات - آلا.

1. ڏينهن سَڄو مون ڏک ۾ گهاريو
روٽان اُٿيو اڌ رات - آلا!
2. روئندي روئندي رين وهائي،
پوءِ پرھ ڦٽي پريات - آلا!
3. ويا سنڀاسي ماري مئيءَ کي،
پرھ وسائي برسات - آلا!
4. ماري مون معذور کي،
مُحبن ڪيڙو مات - آلا!
5. شاھ گداگر گولا سُونهن،
پرھ سَڙائي بات - آلا!
6. تَرَڪ ڪرائي توشا تَڪيا،
طلب ڪرائي تات - آلا!
7. درد منجهاران دانهُون ڪريان،
هي هي ڪيو هيهاٽ - آلا!
8. هر دم ”حسن بخش“ هوت پَنهل ري،
بي وائي ناهي وات - آلا!

(11)

[لوڙائو۔ تار دادرا]

عُمر! ياد آهين، مون کي اباڻا،
وساريان نه وسرن، ڏوٽي ڏاڏاڻا.

1. وٽن ڪين ماڙيون، هنڌ ڇوڙ وهائڻا،
اصلئون اسان جا، واريءَ تي وڃائڻا.

2. پڪا ڪرڙ پٽن تي، سگر، ڪرنگهه، لاڻا،
ڪاٺن ڪاڇ ڪنڀيون، مڪڻيون مانڏاڻا.

3. ماڙيڇا ته مٽيءَ لاءِ، وتن ويڳاڻا،
سدا مارو ساريان ٿي، سانگي سياڻا.

4. ”حسن بخش“ مارن جا سوين سور ساماڻا،
جيئري جيڏين سان هيءَ گڏبي نه ڄاڻا.

(13)

[تلنگ تين تال]

شهنجا محب ملا منار يارا
آء اسان وٽ دوست، دلبرا

1. محب ماڻا ڇو ڪرين ٿو؟ دل ڌتاري نئي ڌرين ٿو
آء اڻڻ هڪ وار يار، تين گوند سڀ گذر

2. باهه پره جي آتش لائي، جيءُ جگر، چند جان جلائي،
شهنجي موهيا حسن هزار يارا دائه دلبر ڌيان ڌر

3. نين شڪيلا جڏهن ڏيڪاريئي، راهه مسافر يار ماريئي،
ڏي دلا سو دلدار يارا هميشه آهيون منجهه حشر

4. سڀڏ توکي سڏائين ساري، درد غم ۾ ٿو گذاري،
”حسن بخش“ هروار بارا صاف صورت سربسر

(14)

[روپ ججهونتي- ٽين تال]

ڪو نه اهڙو ٻيو ڏئم،
جهڙو عشق جو آزار يار.

1. نا طبيبن ڪو ڇڏايو پره جو بيمار يار.

2. شاه گداگر ٿو ڪري، گولا گنهگار يار.

3. شاه، سيد راڻ راجا، سڀ پره جا بردار يار.

4. هر دم ”حسن بخش“ عشق جو آهي ٻانهو بهار يار.
ڪو نه اهڙو ٻيو ڏئم...

(15)

[روپ پاڳ - تين تال]

عشق جي چاڙهي چڙهي،
جُنگ جوڳي ويا جبروت ۾.

1. نينهن جي نيزي نظاري، نانگا نيا ناسوت ۾.
بيتُ الاقصي جا، انهن جي فوق في فلڪوت ۾.

2. معمور مان مخمور ٿيا، مذڪور تن ملڪوت ۾.
منصور سي مغفور مالڪ، لامڪان لاهوت ۾.

3. رکي حب ”حسن بخش“ حيدري، هو ويا هاهوت ۾.
ڪري بيڪ رنگي پوري، خائف ٿيا خلقت ۾.

(16)

[پيروي - ٽين تال]

جڏهن عين عجب ٿو چاڻين، لاڏ ڪيوني مواربان -
هڪ لاڏ ڪيولڪ ڊاهين.

1. ڪئين منصُور چڙهايو سُولِي،
ڪئين ٿو گرڻ چيرائين،
”وَنَحْنُ اقْرَبُ“ يار اصل کان،
ساراهيو ٿو سڻائين.

2. ڪول نقابا، مُنهن اڪيون ني،
گهونگهت گهنڊ ٿو پائين،
ڪيئن ته گهوت گهايو ڪامل،
قابل سڀ ٿو ڪنبائين.

3. ”الانسان سري و انا سره“،
ڳجه اندر ٿو ڳالهائين،
مُتصف ٿي ميدان محبت،
ڪريل قتل ڪرائين.

4. ”العشق نَارُ الله“ اندر ٿي،
آڙه من مچائين،
”فاذڪروني اذ ڪرڪم“،

”حسن بخش!“ فائق ايئن فرمائين

(17)

[روپ ڪارايل - ٽين تال]

عشق اچڻ سان هنيو ڪٽي نعرو
باهه پره جو وڃي ويو نقارو-
بڙي حرص ٿيو حيران.

1. عشق اچڻ سان ڪيا اوتارا،
خيال خوشيون سڀ ويا ويچارا-
ٿيو سُورن جو سامان.

2. عشق اصل کان اهڙو آهي،
علم و عقل جي حاجت ناهي-
مُنجهي ويو مروان.

3. حضرت عشق جڏهن جِت آيو
شوم شيطان تڏهن سڏايو-
نفس ٿيو نادان.

4. ”حسن بخش“ جن کي عشقِ الاهي،
وسري ٽن کان ٻي سڀ وائي-
تن ڏهرو ملندو دان.

(18)

[ڪوهياري- ڪلواڙو]

وري شال آچن الا،
باروچل پنيور ۾.

1. آيل! آڙهه عشق جا، هيٺڙي مڇ مڇن.
2. جيرا، ڦڦڙ ٻُڪيون، پُٺل لاءِ پڇن.
3. هاڙهي جن جو هوت ويو سي وَرَ ري ڪيئن وهن.
4. عاشق انهيءَ آگ تي، ٿا پتنگ جيئن پڇن.
5. جن کي مرض مجاز جو سي بنهه ڪين بڇن.
6. ملندو هوت ”حسن بخش“ چئي، سبب سار سڃن.

(19)

[کوهیاری۔ کلوآڙو]

دَم دَم درد وارن کي،
دلداريون ته ڏجن.

1. عشق آ جن جي اندر ۾ سي آڙاه منجه آتن.
2. فراق جن کي فنا ڪيو. سي پيو ڪين ٻجهن.
3. پره جيڪي بیمار ڪيا، سي پير پري ڀڄجن.
4. سڌ تنين کي سَورَ جي، جن جا هي هي هوت وڃن.
5. ”حسن بخش“ هوتن جا، ٿا پلپل پور پون.

(20)

[ڪلياڻ - ٽين تال]

جوڀن جنسار جانب جو
ٿڻگ تلوار ٿه ٿه ٿه!

1. گُنڊا ڪاڱل، ڦُفس ڦهري، خمر و خمدان صف سحري،
زوراور زلف زور زهري، حُسن هُپڪار ٻه ٻه ٻه!

2. منور پاڪ، پيشاني، ۽ آبرو قوس ڪرمانِي،
به ترڪش تير مڙگاني، چِشم چمڪار ڇه ڇه ڇه!

3. مَنهن مهتاب مهنداري، عَجَب آ انف اسراري،
دندان لب لعل مر واري، گوهر گفتار ٿه ٿه ٿه!

4. ”حسن بخش“ هوت کي هيڪر، ڏسي جيڪو جلي جيڪر،
شاهي شرط، نذر، ڏيڪر، پُون پاسار ٻه ٻه ٻه!

(21)

[پيروي - ڏيڍو تار]

قاصدا! نامِ خدا، چئو يار بيبراهه ڪي،
هيءَ سڪايل ٿي سڪي جنهن جي سوگهو ڪيئي ساهه ڪي

1. رات ڏينهن آرام ناهي، اُڪند آ ارواح ڪي،
نال، فرياد و فغان، منهنجي آه بالا آه ڪي

2. ياد ڪيو يوم الوصال، رويو ڏسان تنهن راهه ڪي،
معاف ڪر منهنجا منا، هن گوليءَ جي ته گناهه ڪي

3. ڪيئن ڪيان، ڪاڏي وڃان؟ هن عشق جي آڙاهه ڪي،
بحرِ قلزم نا وسائي، ٻرهه جي هن باهه ڪي

4. هئي ”حسن بخش“ نا وساري، دلبرِ دلخواهه ڪي،
اڄ اڱڻ منهنجي منا، آچي واهه ٿي بيواهه ڪي

(22)

[روپ جوڳ - چنچل تار]

وڇوڙي جا ڏينهن شل ويڙا،

هڻجان هوتن سان هيڪاندي!

1. خدا منهنجو يار آئيندو

مزا هيءُ مَن ماڻيندو

اچي دشمن ساڙيندو

ڏني مون ڏينهن جي ٿيڙا -

ناهيان پل وره کان واندي!

2. جدائي جن سندي ماري،

ڌاٽر سي شال ڏيڪاري،

گئل دل روز گُوڪاري،

نهوڙي نينهن جي نيڙا -

آهن سي بره جا باندي!

3. وينديس مان ڪيچ ڏي ڪاهي،

لاڳاپا لوڪ جا لاهي،

پوري در گهر سيئي ڊاهي،

جنين مون سان قول ها ڪيڙا -

پڇاڻان تن سندا پاندي!

4. قبر منهنجي ڪيچ ۾ ٿيندي،

اڏيون آءُ اوڏهين ويندي،

مٽي تن مور نا ڪيندي،

”حسن بخش“ سام جي پيڙا -

تئي نصيب پيراندي!

(23)

[ڪوهياري - ڪلواڙو]

پنهنجي خان ڀنهل لاءِ،
آهيان ڪورن منجهه ڪاڻي!

1. بره بندي ته بلوچ جي، ڪيس بيحد بندياڻي.
2. لڳم آڙه عشق جو هيءَ آگ نه اُجهائي.
3. خبر نه پيم خريب جي، آءُ آهيان اُڻجاڻي.
4. رسيج مٽيءَ کي رُج ۾، ڀنهنون پاڻ سڃاڻي.
5. ڀنهل ڏسجان پاڻ ڏي، آءُ آهيان عيبن هاڻي.
6. ڇڏج ڪيم ڇپر ۾، آءُ ڪريان ڪيئن هاڻي؟
7. هيڪلڙيءَ کي هب ۾ اچي سيد، ٿج ساڻي!
8. ايندو هوت ”حسن بخش“ چئي، منهنجو آديون آريائي.

(24)

[آسا - تين تال]

منهنجا ڪيچي ويڙا ڪيچ ڏي،
هتان لنگهيا ڪي ڪالهه ڙي؟
1. ستي سار نه مٽيءَ ڪي ٿيڙي،
گل ڪيچين جي ڪانه ڪا پيڙي
ڳالهه سوزن جي گريان ڪهڙي،
وڙ وٺي ويا ويل وڏي۔

جڙ وهائيم جال ڙي!
2. پينر باهه پنيور ڪي لايان،
ڪيچ ڪشالا بهتر پانيان،
وات وندر جي واري وسايان،
ڏس ڏيرن جو ڪا مون ڏي۔

ڪري پلايون پال ڙي!
3. هرهر هوتن لءِ حيراني،
هت پانيان ٿي سڀ ويراني،
دوست مٿاهون دل قرباني،
چوري ويڙا چڙ چڙي۔

تن لءِ ٿيس بيحال ڙي!
4. بيهوش پليد ڪي پرور پليو
وڙ ولهيءَ ڪي واٽ تي مليو
ڪارئون، ڪير ڪند ٿي ڪليو
ڏنا ”حسن بخش“ سيد سڏي۔

دين ايمان جا مال ڙي!

(25)

[سُر آساء مانجھ۔ تین تال]

کاپڑی ویترّا کان ھٹی،
چوری ھینتری چاک ژی،
وبا غم ڏئی غمناک ژی!

1. ڏونھان درد جا روز ڏکائن،
زهر پيالا پلتيو پائن،
نانگا نشي مخمور ڪياھن،
انگ پيوتي بيڪ بڻي،
ڦٽيا ڦٽ. فراق ڏي!

2. گنا، گولا، گمريون ٻڌائون،
چوٽا چاڙهي ڪستيون ڪنيائون،
بچيون، بيراهيون هٿ ۾ ڪيائون،
رڪيئون روح ۾ ڌر ڏئي،
پورب پيڙن هاڪ ڏي!

3. لال لنگوٹیا لنگ کین تا.
جوگی، جبروتی پنڈ پچن تا.
جیرا تن جا جوش جلن تا.
گر ڏنین کا گهور گھٹی.
کامی تیرا خاک ڙی

4. هليا هيرا ڪئين سامي ساڙي.
سام سيد چئي، سوليءَ چاڙهي.
تن لئي "حسن بخش" ڳوڙها ڳاڙي.
وبا ويچاريءَ ونگ وڙي.
جاڻي هڪ رب پاڪ ڙي

(26)

[سُر آسا ۽ مانجهه۔ تین تال]

لاھوتي ویا دلڙي لُٽي،
ڪنهن کي سڻايان حال ڙي؟

1. ڳانا ڳچيءَ ۾ ڪٽنا پائن،
نانگا نغليون ويٺا وڄائن،
ڪاٿيو پنهنجا ڪنڌ ڪپائن،
گهاوَن وڌا گهوٽ گهٽي۔
ڏاڍي خوب خيال ڙي!

2. بابو هليا، ٻر چٽائي،
رام پنهنجي سان رمز رلائي،
تاج توڪل جو سر پائي،
وڌا سناسي سُور سٽي!
مُور نه موھيا مال ڙي!

3. گل کلائی، ویا کنهن ولایت،
حاصل تئیزن حق ہدایت،
کری مُون سان عین عنایت،
کاپڑی دل جا درد گئی۔
کندا بیراگی پال ژی!

4. شامل شریعت شیر شکر ۾،
طالب طریقت، فہم فکر ۾،
حال حقیقت ذوق ذکر ۾،
لاڳاپا سڀ لوک لٽی۔
سِکان ”حسن بخش“ سال ژی!

(27)

[آسا - تین تال]

سامین ری منهنجي ڪین سري،
ويهي وهایم رات ڙي!
آتم طلب انهن جي تات ڙي!

1. جوءِ ڇڏي ويا جوڳي جيئي،
الله آڻيندو ساڳيا سڀئي،
حال ڪنڊيس آءُ تن سان ويهي،
ماری ويڙم مات ڪري،
بره وسائي برسات ڙي!

2. ڪابل ڏي ويا ڪاڀري ڪاهي،
اڃ اندر ۾ تن کي آهي،
لوڪ لباس انهن جو چاهي،
منهن مونن تي وهن ڌري،
ذاتي لڏائون ذات ڙي!

3. رُوحِيءَ سان جڏهن رُوح رَتائون،
خوب خفيءَ سان خيال ڳٽائون،
سَريءَ ۾ سر صحيح سَچائائون،
دوزخ تن کان ڏور ڏري،
ڌاٽر ڏنين ڌات ڏي.

4. هاڻ "حسن بخش" ايندم اوراهان،
پُورب ويڙم جي ته پراهان،
ڪاڻ انهن جي ڪنڊيس ڪاهان،
ماندي هيءَ جن لاءِ هري،
سَنان سَندين شل لات ڏي.

(28)

[آسا - تین تال]

لئه سنڀاسين ساهه سڙيو ٿيم اندر ۾ ارمان ڙي-
ڏسي سامين جا سامان ڙي!

1. ڳالهه نه چون حال جي،
پنهنجي خوف خيال جي،
مور نه تن کي مال جي،
ڪفر ڪين ٿا ترت تڙيو-
مجي فائق جا فرمان ڙي!

2. ڪاهي آيا منجه ڪثرت،
وٺي وادي سنڌي وحدت،
ڏٺئون قادر سنڌي قدرت،
اندر آديسين آلف اڙيو-
گسي ٿيا قربان ڙي!

3. آلف احمد جو لائون اولو.
روح پنهنجي مار ڪڍيئون رولو.
پڳو آديسين مير جو ڀولو.
پون شيطان سان لال لڙيو.
ماريو من مروان ڙي!

4. طلب، توگل، تن جو توشو.
”حسن بخش“ مايا کان ڪن موشو.
گلا غيبت کان ڪن ٿا گوشو.
پنو صبر جو تنين پڙهيو.
ٿيا حيرت ۾ حيران ڙي!

(29)

[روپ ڪلياڻ - تين تال]

جنين جي جان ۾ آيو
آ حضرت عشق اثباتي

1. ڇڏيائون نفس کي نائي،
ڪاتي سا ”لا“ سندي لائي،
خفيءَ سان خيال ني پائي،
آتن رُوحِي سَندو رايو
وڃي ٿيا ذات ۾ ذاتي.

2. آڏوتي آڻڪ سان اورن،
ڪُلهن کان ڪنڌ ٿا ڪورن،
وينا پنهنجي ڏيل ۾ ڏورن،
مٿو مٿون مٿي پايو
رڪن رند رمز ڏيهان راتي.

3. نَفِي ثابت آ جن ڪيڙو

صُغري سِير تن ٿيڙو

پرو گُبري اُنهن پيڙو

”مُوتُوا قَبْلَ ال“ جي چايو

نه ٿيا سي مرد مماتي

4. جڏهن هي جاڻ ڄاتائون،

پَلو سڀ بره پاتائون،

آلڪ سان پيچ پاتائون،

تئين ڪي گهور هڪ گهايو

چڻي ٿو چوه مان چاتي

5. ”سريءَ“ ۾ سُڃاتائون،

”حسن بخش“ جاڻ ڄاتائون،

اُتي وڃي نينهن لاتائون،

جِتان وري ڪونه ڪو آيو

وڌئون ”وجه حق“ ۾ جهاتي

(30)

[روپ پيروي - ٽين ٿال]

هن مُحبت جي مڏڳورن جي،
ڪهڙي ڪريان ڳالهه سُورن جي!

1. ٻرھ ٻنڌي مون کي ڪيو آبيراني،
دلڙي ڪسي ويو دلبر جاني،
پھ ته پرين جي پُورن جي!

2. درد منجهاران ڪريان دانهون،
آچن آندر مان عشق جون آهون،
گهءُ چشم جي گهورن جي!

3. عشق آندر ۾ آڳ مچائي،
جوت جانب جي جان جلائي،
کاڌل آهيان ڪورن جي!

4. هوت ”حسن بخش“ نور نوراني،
آهي پرين جي پاڪ پيشاني،
ڏسي سُرَت وئي سڀ حورن جي!

(31)

[ڪلياڻ - تين تال]

منهنجو منار ڏسي سردار
سيڪنهن چيو ته، هي، هي، هي!

1. قمر ۽ شمس شرمانا،
ملائڪ، جن انسانا،
حُورون ۽ پريون حيرانا،
سڪن سَهڻي يار لي، لي، لي!

2. شفيع تون شاه شاهاني،
پيا سڀ شاه قرباني،
ساري هند سنڌ درباني،
چيو راڻ ته رڻي، رڻي، رڻي!

3. جيڪي ڪافر مدعي منڪر،
گرا، گبر، خچر، خنڌر،
ڏسي ڏورنن پيو تن ڌر،
پڳا بي ايمان پي، پي، پي!

4. "حسن بخش" يا حبيب الله،
هيئن حامي رسول الله،
پڙهن ڪلمون جي "الا الله"،
ڪندو تن شاء، شي، شي، شي!

سرائڪي ڪافيون

(1)

[سر سهڻي - تين تال]

اڱڻ اساڏي آ منا دلبر،
مين جا تيڏي گولڙيان!

1. اڱڻ تون آوين ڦيرا پاوين،
جند جان ساري مين گهولڙيان،
شمس قمر وٽ هيرا جواهر،
پر پر گهولان جهولڙيان!

2. نسن سڪدي ڪڙي پڪاران،
شب روز تيڏي مين گولڙيان،
هر دم هر هر هن اندر وڃ،
هي هي، تيڏيان هولڙيان!

3. نال نماڻي مرڪ آلاوين،
پاجه وچون لب چولڙيان،
هڪ هڪ سخن هي لعل بدخشان،
پهڳڻ بولين پولڙيان!
4. بات زباني سپڪا آڪي،

عشق واليان ڪي تولڙيان،
”حسن بخش“ هر دم موج بحر ديان،
چوهيان آون، چولڙيان!

(2)

[پيروي - تين تال]

مار جادوگر جادو ڪيتوئي،

دلڙي ٿئي ديواني!

1. مُنڊڙا پڙه ڪر ماريئي ڦيٽا،

درد ڏٽوئي دلبر ٻيٽا،

هردم حال ٿياهم هيٽا،

مين جا ٿئي مستاني!

2. نال ڪامڻ دل قيد ڪيتوئي،

منتر مار ڪي، مار نيتوئي،

تن وچ طلسم سهج سیتوئي،

يار اھين يوناني!

3. صاف سڄڻ! ڪنهن سحر سڪايئي،

دلبر دل تي دود ڏڪايئي،

سارا ڏيل ڏکي دا ڏڪايئي،

دل داغ ڏٽئي دل جاني!

4. صاف سڄڻ! تيڙي سهڻي صورت،

هي ”حسن بخش“ مھڻي مورت،

”ڪاوڙ تيڙي ڪھڻي ڪدورت“،

جند جان ڪران قرباني!

* ”ناز غماز دي ڪهڙي قدرت“.

(3)

[روپ ڪونسيو ۽ آسا - ڪلواڙو]

بات ٻرھ ڊي سمجھڻ مُشڪل،
بات ٻرھ ڊي، باري وي.

1. شرع شريعت حڪم حديثان،
وعظ ڪتابان ڪم خيستان،
مين مٿيان ڊي مول نه ٿيسان،
توڪل ڪمر ڪتاري وي.

2. داخل مسجد مول نه ٿيون،
وچ ميخاني مل مد پيون،
هر دوجھان سي جوڳي جيون،
”موتوا قبل ال“ قول قرارِي وي.

3. قبالا تيرت، ڪعبه ڪاسي،
مڪي ويڇڻ ڪنون ڪاؤن ڪاسي،
ڪانئر ڪوڙا ڪردا جاسي،
عشق ٻوليا اظهارِي وي.

4. جوڙ جڻيان جنگ جوڳي پاڻ،
”آنا الحق“ اظهار آلاڻ،
وچ آحد صمد ملڪوت دي جاڻ،
لڪ لاهن مرد ميارِي وي

5. نيڙي ناٿ دي، جو چُل آوي،
خيال خوري دي ازخود خاوي،
”حسن بخش“ هر جا حڪم هلاوي،
ايسا گر گرناڙي وي

سرائڪي ڏوهيڙو

محبوب مٺا، منٺار ميڙا! هيٺن روز ويڪان تيڙيان راهين۔
آءُ ڪڏاهين!
سوز فراق دي سُر سڙوئين، دل اندر ديان دانهيٺن۔
آءُ ڪڏاهين!
دل جوش تيڙي بيهوش ڪيتي، چوڌار بره ديان باهيٺن۔
آءُ ڪڏاهين!
آ، هم حال ٿيوين هُڻ نال، ”حسن بخش“ بهگڻ پاڄهه نه لاهين۔
آءُ ڪڏاهين!

اردو-ہندی کلام

یا رسول اللہ!
[کلیان - تین تال]

محبت جام پر مجھ کو پلا دے، یا رسول اللہ!
شراب مست مدہوشی ملا دے، یا رسول اللہ!

۱۔ شاہ علی المرتضیٰ، ہادی حسنین ہر دوسرا،
گل گلزار نبوی کا رلا دے، یا رسول اللہ!

۲۔ پیوں سے شوق نیت شافی! تھیون ہر روز ہر شب کو،
نبی ہے نور تجھ نیارا، دلا دے، یا رسول اللہ!

۳۔ طمع دنیا ترک کر کے، چھڑا دے شرک شیطانی،
ندورے نفس کا رایا جلا دے، یا رسول اللہ!

۴۔ سید صفتی، صفاقی، ذاتی ہے ذکر خدا،
"حسن بخش" کو ہر دم تُو پلا دے، یا رسول اللہ!

ذوق ذاتی

ذاکرا! پُر جام زم زم، ذوقِ ذاتی کوثری،
پُر پیوں سے آبِ احمر، ہے حیاتی ہمسری۔

۱۔ صوفی صورت صاف کردے، یہ صفاتی عنصری،
ہفت اقلیمی میرا ہے، بھید راہ رہبری۔

۲۔ رُوحی، خفی، ذاتی، سری، نفی، اثباتی پروری،
لامکان لولاک وچ ہے، اعظم جہاتی اکبری۔

۳۔ آخر "فنا فی الشیخ" سے لاکے کاتی اظہری،
"موتوا قبل ان تموتوا" ہے مماتی سروری۔

۴۔ ہے "حسن بخش" نیہ نظارا، بات باقی حیدری،
وجہ تافت دو جہان، مار آنی انوری۔

انا الحق الاوینگا۔۔۔

عشق جڈاں سر آیا ہے، تڈاں عاشق نام سڈاوینگا،
عاشق نام سڈاوینگا، جیتے جی مر جاوینگا!

۱۔ گنگا تیرتھ تیرے تن وچ، جمنا کیوں جاوینگا!
ناٹھ گرو ہرنام بلاکے، ایویں رام ریجھاوینگا!

۲۔ نارالعشق دی آتش لا کے، جان جگر کو جلاوینگا،
انگ ادھوتی، رنگ بہہوتی، خیال خودی وچ کھاوینگا۔

۳۔ کن کنڈھل دے، گل وچ جنیاں، رنگ رموزرماوینگا،
ناد بجاون، لنگ چڑھاون، باب برہ کو بلاوینگا۔

۴۔ موج بحر کا مذمت والا، پیالا پُر پلاوینگا،
نال اسم دے جسم فنا کر، ذاتی ذکر ہلاوینگا۔

۵۔ "حسن بخش" ہادی ہردے اندر، ہوہو حق ہماوینگا،
ہندو مومن پکے کیا رُل، 'انا الحق' الاوینگا!

کھانا اپنا کھاتی ہوں

سجن کے پاس ہم رستے ہوں، کھانا اپنا مواریان۔
کھانا اپنا کھاتے ہوں۔۔۔

۱۔ سورٹھ، جوگ، پہاڑی، ضلع،
کسوری، کانہڑا، کلیان بلا،
بھرم بھاگ مواریان۔
بھرم بھاگ سبھ گاتے ہوں۔

۲۔ سجن ہمارا موتی گل پوتا،
مٹھڑی لات لوے جوں طوطا،
تار پکڑے مواریاں۔
تار پکڑ کے کہتے ہوں۔

۳۔ بگل، بنسی، چنگ، بین باجے،
ہتھ کھڑتالیں، کنجری، کماچی،
طبل تنبور مواریاں۔
طبل تنبور بجاتے ہوں۔

۴۔ ہے "حسن بخش" من مستانی،
دلبر باجھوں دل دیوانی،
غم فکر نی مواریان۔
غم فکر دکھ پاتے ہوں۔

ضميمو - الف
سائين حسن بخش شاه، جيلانيء
جو هت آيل نئون كلام

(سيد غلام علي شاه جيلانيء جي ٿورن سان)

ڪافي

خيال دم جي پئي خبر جن ڏٺو جيئري مري
پاڻ وڃائي پاڻ ۾ لڏايو خبر خاصي خري.

واڍي وحدت جيءَ ۾ ويا لاهوتي سڀ لڙهي
پيهي ويا پاتار ۾ موٽي ٿيا نر نارو هڻي.

مرد ٿي منصور جيان، سر جو سانگو ڇڏ ڪڍي
بيرن جي بهر ۾ هڻ ڪو نعرو حيدري

گر ٿيا نينهن جي نشي ۾ الله ۾ بيٺا اچي،
حبدار ”حسن بخش“ شاه چئي هو ۾ هڪ ٿي ويا وري.

ڪافي

واهه ٻريا آڙاهه، برهه دي باهه، ڏيوي سو جهل جهل ڪا وهه واهه،
مگر مهماءِ، ٻڙا بيگاهه، جلاوي ٻل ٻل ڪا وهه واهه.

جس خوب ڏٺا محبوب مٺا، مطلوب ٿيوي مجزوب ديواري،
پڇي منجهه باهه چستون چاهه ڪرڻ ول ڏانهن مارڻ حل حل ڪا وهه واهه.

هي برهه باتون، توبي نامون، بلڪ بي چون برحالا ڪا وهه واهه،
اڳن اوڙاهه وحدت واهه نگارا ناهه، ٻل ٻل ڪا وهه واهه.

بڪا بي رنگ، تانگهه ننگ، ديوانه هي،
جو شاهن ڪا شاهه، بي پرواهه، منور ماهه محسن ڪا وهه واهه.

”حسن بخش“ هوش گوائي گوش ڪرو خاموش،
سالار سياهه، بنيا بادشاهه، رهبر راهه رندون ڀرل ڀل ڪا وهه واهه.

اڪر ٻہ چار ڪن ڏٺي ٻُڌ، ٻُڌ سورجداس صفيانِي،
ويهي ويچار ڪر دل سان، پوءِ تنهنجي مرضي آ نعماني.

1. ٺوڙهه تنهنجي مثل پاڻو ائين چمڪي جيئن ڪاڻو
بڻيو ويٺو آهين پاڻو شڪل تنهنجي شيطاني.

2. قزيعي وارن کي لاچارِي، توکي اسقاط جي تياري،
ڏٺي ڏاڙهيءَ کي چنڊڪاري، گهري هر هر مني ماني.

3. ملان مون هي شعر ٺاهيو آ، تنهنجو ٿورو مون لاهيو آ،
”حسن بخش“ حق ٻڌايو آ، تر لڳئي منهنجو يعني.

قبله سائين عارف الموليٰ سان منهنجي
نياز مندي ڪڏهن ٿي، ان لاءِ ڪنهن سال يا
مهيني ڳولڻ جي ضرورت نه آهي. 1954ع ڌاري
ڪنٽومنيٽ هاءِ اسڪول حيدرآباد ۾ مشاعرو
ٿيو، ان ۾ هڪ حسين ٺهاندو محفل ۾ آيو ۽
سڀني جي تحقيق جو مرڪز بنجي ويو. سلوار
قميص پاتل، مٿي تي ڪراڪلي ٽوپي، هٿ ۾
رومال، ٻه پنا نه پر هڪ نوٽبڪ هئس. سائين

منظور نقوي جيڪو آجيان ڪرڻ لاءِ بيٺو هو ان ٻڌايو ته هي شاهه صاحب ڊٺڙي کان
آيو آهي. منهنجي سائين سان پهرين ملاقات ٿي، جيڪا پوءِ مسلسل قائم رهي. انهيءَ
ساڳي سال ڪراچي ۾ سنڌ مدرسه السلام جو شاندار ڪليل ميدان تي ”ڪل سنڌ
سنڌي مشاعرو“ ٿيو جنهن ۾ قبله طالب الموليٰ، مولانا غلام محمد گرامي، اياز قادري،
مرزا اسد بيگ، نياز همايوني، علي محمد مجروح، سرشار عقيلي ۽ ٻين سنڌ جي نامور
شاعرن جو هڪ وڏو تعداد موجود هو اتي نوجوانن ۾ هي فقير به شريڪ ٿيو. سائين
عارف الموليٰ کي انهيءَ موقعي تي ترنم سان شاعري/ ڪافي پڙهندي ٻڌم. ڏاڍو سريلو
واه واه ٿي وئي.

سائين عارف الموليٰ نهايت خوش اخلاق ۽ اعليٰ ظرف انسان هو ۽ ڪشاده
دستر خوان جو مالڪ ۽ سندس اعليٰ مهمان نوازي تڏهن ڏٺم، جڏهن ”بزم صوفاءِ
سنڌ“ طرفان پير حسن بخش شاهه جيلانيءَ جي درگاهه تي قبله سائين جي ايمر سيد
جي صدارت ۾ ڊٺڙي شريف ۾ شاندار ادبي ڪانفرنس ٿي. سنڌ جا ناميارا عالم،
اديب، شاعر، قومي ڪارڪن تمام وڏي تعداد ۾ موجود هئا. پوءِ عارف الموليٰ
ميرزبان سچ ته خانداني روايتن کي قائم رکندي، ميرزباني جو حق ادا ڪري
چڏيائين. اڄ به اهي نظارا اکين تي تري ايندا آهن. علمي، ادبي، خدمتن کان سواءِ
سياسي، سرگرمين ۾ به دل کولي حصو ورتائين. قبله مخدوم محمد الزمان طالب
الموليٰ سان سندس نهايت گهڻي عقيدت هئي. کيس عارف مان ”عارف الموليٰ“ به
طالب الموليٰ ڪيو. صدر ايوب جي زماني ۾ سائين جي ايمر سيد جي دعوت ڪرڻ
ڪاربر نانگ تي پير رکڻ جي برابر هو پر هن سهڻي ۽ سڀا جهڙي انسان اهڙين
تڪليفن جي ڪابه پرواهه نه ڪئي، نه رڳو دعوت ڪئي، پر اديبن کي گهرايائين.

پروانو پٽي، حيدرآباد